

Ks. Orfeusz Malesa*

 <https://orcid.org/0009-0007-3614-0012>

Obrzęd koronacji królewskiej w kronice Aleksandra Gwagnina – uwarunkowania historyczno-liturgiczne i rys teologiczny

Streszczenie

We wprowadzeniu do artykułu autor podejmuje rozważania na temat źródła, z którego czerpał Gwagnin dokonując opisu obrzędu koronacji. Analiza struktury obrzędu i porównanie jej z księgami liturgicznymi pozwalają przypuszczać, że opis Gwagnina oparty jest na księdze liturgicznej, która była kompilacją dwóch ceremoniałów. Bazę stanowi *Pontificalis liber (Piccolomini)* (z 1485 roku), do którego dodano obrzędy i modlitwy z używanych w Polsce pontyfikałów. Autor stara się wskazać możliwe przyczyny zmian w ceremoniach koronacyjnych. Następnie przedstawia teksty modlitw, ich tłumaczenie oraz omawia modlitwy i towarzyszące im gesty. Autor podejmuje próbę przedstawienia chrześcijańskiej wizji władzy i władcy. Wymieniono zobowiązania oraz właściwe przymioty króla. Zwrócono uwagę na odpowiedzialność władcy za stan moralny społeczeństwa. Wskazano również, że przed dogmatycznym określeniem liczby sakramentów (Sobór Trydencki) obrzęd koronacji królewskiej mógł być rozumiany jako sakrament.

Słowa kluczowe: koronacja, ceremoniał, pontyfikał, Gwagnin, sakramentalność, teologia władzy, obowiązki władcy, cechy władcy

* Uniwersytet Łódzki, e-mail: orfeusz.malesa@edu.uni.lodz.pl

Received: 4.02.2025. Verified: 25.03.2025. Accepted: 14.04.2025.

© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: Uniwersytet Łódzki. **Conflicts of interests:** None. **Ethical considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **The percentage share of the author in the preparation of the work is:** 100%. **Declaration regarding the use of GAI tools:** Not used.

Royal Coronation Rite in Aleksander Gwagnin's Chronicle – Historical and Liturgical Conditions and Theology

Summary

In the introduction to the article, the author takes into consideration the source from which Gwagnin drew when describing the coronation rite. An analysis of the structure of the rite and its comparison to liturgical books suggests that Gwagnin's description is based on the liturgical book, which was a compilation of two pontificals. The core is *Pontificalis liber (Piccolomini)* (from 1485) to which few rites and prayers, taken from the pontificals used in Poland, were added. The author makes an effort to present reasons for changes in the rite. Then the author presents texts of the prayers, their translation and discusses the prayers and accompanying gestures. The author attempts to describe the Christian vision of the authority and the king. The obligations and the attributes of the king were presented. Attention was drawn to the monarch's responsibility for the moral state of a society. The author mentions that before a dogmatic definition of the number of sacraments (The Council of Trent) the coronation rite might have been understood as a sacrament.

Keywords: coronation, liturgical book, pontifical, Gwagnin, sacramentality, theology of an authority, obligations of king, attributes of king

Wstęp

Każda kultura, każda cywilizacja, każda religia przyjmuje jakieś rozumienie rzeczywistości, w tym także rozumienie człowieka i różnych aspektów jego życia. Jest tak również w przypadku chrześcijaństwa, w którym postrzeganie rzeczywistości dokonuje się przez pryzmat Bożego Objawienia¹. Chrześcijańska refleksja

¹ Objawienie – wyjawienie, ogłoszenie jakiejś prawdy przez Boga człowiekowi za pomocą nadprzyrodzonej mowy lub oświecenia ludzkiego umysłu. Szersze omówienie zagadnienia, zob. *Synopsis Theologiae Dogmaticae ad mentem s. Thomae Aquinatis hodiernis moribus accommodata*, red. Ad. Tanquerey, t. 1: *Synopsis Theologiae Dogmaticae Fundamental*, Desclée et Socii, Parisiis-Tornaci-Romae 1927, s. 110–172; Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, I, q. 1, a. 1; Sobór Trydencki, *Sesja IV*, [w:] *Dokumenty Soborów Powszechnych*, red. A. Baron, H. Pietras,

podejmuje tematy związane z *universum*, czyli całym światem: doczesnym i wiecznym – nazywanym przez różne tradycje filozoficzne (między innymi platonizm, tomizm czy fenomenologię) światem duchowym, niematerialnym czy światem idei. Teologia jest refleksją naukową prowadzoną w oparciu o prawdy objawione przez Boga. Do uzasadniania twierdzeń w teologii wykorzystuje się również dorobek innych nauk, by możliwie jak najpełniej opisywać rzeczywistość. W teologii wyróżnia się dwa przedmioty: pierwszorzędny – to, co Bóg objawił o sobie, swoim życiu i swoim działaniu oraz drugorzędny – to, co Bóg objawił o stworzeniach. Obrzędy koronacyjne odzwierciedlają teologię władzy świeckiej, czyli jej rozumienie z perspektywy prawdy objawionej przez Boga. Obrzęd koronacji królewskiej ma między innymi za zadanie ukazać ideał władzy świeckiej w łonie cywilizacji chrześcijańskiej.

Dwom celom niniejszej pracy odpowiada jej struktura. Pierwszym jest dostrzeżenie istotowej zmiany strukturalno-obrzędowej, która dokonała się w polskim obrzędzie koronacyjnym w XVI wieku, ponieważ wraz ze zmianą struktury obrzędu zachodzi modyfikacja rozumienia samego obrzędu i instytucji, którą jest król. Ponadto staram się osadzić w kontekście historycznym zaistniałe zmiany oraz podejmuję próbę wskazania możliwego ich wyjaśnienia. Drugim zaś celem jest zwrócenie uwagi, że obrzęd koronacyjny przedstawiony w kronice Aleksandra Gwagnina (1538–1614) stanowi podstawę nakreślenia ideału władzy i władcy. W pierwszej części porównuję strukturę obrzędu opisanego w kronice z różnymi księgami liturgicznymi. Na tej podstawie nie tylko wydobywam charakter zmian, lecz również teologię obrzędu, zgodnie z zasadą *lex orandi – lex credendi* (wiara wyraża się w modlitwie). Drugą część stanowi tłumaczenie tekstów modlitw koronacyjnych oraz ich teologiczna analiza. Ideał władzy i władcy został nakreślony w syntezie rozważań.

1. Porównanie struktury obrzędu przedstawionego w kronice z księgami liturgicznymi

W kronice Aleksandra Gwagnina opisany został obrzęd koronacji Henryka Waleze-
go (1574). Obrzęd ten przekazują ponadto cztery znane nam rękopisy z XVI wieku². Opis Gwagnina różni się od wcześniejszych ceremoniałów stosowanych jeszcze na początku XVI wieku. Patrząc na ten tekst nie można oprzeć się wrażeniu, że jest on zaczerpnięty jako cytat z księgi liturgicznej. Świadczą o tym wydrukowane kursywą

Wydawnictwo WAM, Kraków 2007, s. 211–213; Sobór Watykański I, Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej *Dei Filius*, [w:] *Acta Sanctae Sedis*, t. 5 (1869–1870), s. 481–493; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, [w:] *Acta Apostolicae Sedis*, 58 (1966), s. 817–836.

² Cyt. za: *Ordo Coronandi Regis Poloniae*, red. St. Kutrzeba, Akademia Umiejętności, Kraków 1910, s. 13–15.

teksty, które należy identyfikować z rubrykami (to znaczy poleceniami, jak wykonać czynności liturgiczne). Stanisław Kutrzeba słusznie zauważył, że opis obrzędu koronacji we wspomnianych wyżej rękopisach z XVI wieku (nie są one księgami liturgicznymi) jest uboższy pod względem odwoływania się do rubryk. Na tej podstawie badacz stwierdził, że owe późniejsze rękopiśmienne przekazy ceremoniału z XVI wieku stanowią relację z ceremonii, a nie są fragmentem księgi liturgicznej. Według Kutrzeby zatem istnieją znaczące różnice w zapisach szesnastowiecznych wobec obrzędów znanych z wcześniejszych pontyfikałów, czyli ksiąg zawierających oficjalny tekst liturgiczny (niezależnie od tego, czy księga obowiązywała lokalnie czy w całym Kościele). Różnice tłumaczy on odmiennością perspektywy. Kutrzeba stwierdza, że „ceremoniał z XV wieku” jest „podręcznikiem” dla biskupów dokonujących koronacji³. Jest to oczywiste. Przekaz Gwagnina miałby być jednak według niego opisem koronacji mającym na celu zaspokojenie ciekawości tych, którzy nie mogli być obecni podczas uroczystości. Twierdzi w związku z tym, że nie mamy do czynienia z wyparciem starego przez nowy, lecz tylko z różnicą perspektywy⁴. Nie ma podstaw, żeby uznać twierdzenie Kutrzeby, ponieważ teksty wspomnianych rękopisów i tekst Gwagnina nie zawierają żadnej sugestii, że są relacjami obserwatora. Wręcz przeciwnie, podają ściśle rubryki, jak również tytuł (*Ordo*)⁵, który daje pewność, że nie jest to relacja z przebiegu uroczystości opisana przez naocznego świadka, ale jest to *ordo*, czyli sam ryt, a zatem to, co zawiera księga liturgiczna. My tej księgi nie mamy. Jeśli nie był nią kodeks oznaczony przez Kutrzebę literą „D” z biblioteki Krasieńskich w Warszawie nr 4185, który należał do grupy wspomnianych wyżej czterech rękopisów szesnastowiecznych (zawierających ten sam tekst, co kronika Gwagnina) a spłonął w czasie II wojny światowej, to musiała istnieć jakaś inna księga (pontyfikał?), z której Gwagnin zaczerpnął ryt obrzędu (*ordo*). Jest rzeczą wysoce prawdopodobną, że był to pontyfikał używany przy koronacji Zygmunta Augusta. Byłoby to zgodne z treścią tytułu w kronice Gwagnina: *Ordo [...] iuxta veterem consuetudinem* (Obrzęd według dawnego zwyczaju).

Tymczasem obrzęd według Gwagnina znacząco różni się wobec wcześniejszych pontyfikałów piętnastowiecznych. Rodzi się więc pytanie, czy odmienność wynika tylko z różnicy perspektywy (jak chce Kutrzeba), czy też istnieje inny jej powód. W udzieleniu odpowiedzi na to pytanie pomocne będzie między innymi ujęcie struktury obrzędów opisanych w poszczególnych ceremoniałach. Za punkt odniesienia przyjmuję obrzęd opracowany na koronację Władysława Warneńczyka⁶

³ Tamże, s. 16.

⁴ Tamże, s. 16.

⁵ Cały tytuł brzmi: *ORDO QUALITER SERENISSIMUS REX POLONIAE IUXTA VETEREM CONSVETUDINEM CORONATVR, & quae solennitas & caeremoniae circa id servari sint solitae*, zob. A. Gwagnin, *Sarmatiae Europaeae descriptio*, Bernardus Albinus, Spira 1581, fols. 29v.

⁶ Proweniencja przy kształtowaniu się obrzędu, zob. Z. Dalewski, *Przeszłość zrytualizowana: tradycja królewskich koronacji*, [w:] *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 2, red. H.

(1434 rok). Według tego *ordo* koronowano także Aleksandra (w 1501 roku) i najprawdopodobniej Zygmunta Starego (1507)⁷. Księgi zawierające obrzęd przechowywane są w Krakowie, dlatego będę posługiwał się terminem „pontyfikały krakowskie”, omawiając piętnastowieczny obrzęd koronacji królów Polski. Dokonałem takiego wyboru, ponieważ jest to ostatni znany i poświadczony w księgach liturgicznych⁸ obrzęd względem tego, który podaje kronika Gwagnina⁹.

Zestawienie ceremoniałów nie jest chronologiczne, ale nie jest również przypadkowe. Służy ono lepszemu zobrazowaniu tezy niniejszego artykułu, że Gwagnin w kronice przedstawił obrzęd, który stanowił kompilację dwóch pontyfikałów¹⁰:

Tabela 1. Struktura obrzędów koronacji¹¹

<i>Pontificalis liber</i> (Piccni) (PLP) [1485 r.]	Obrzęd podany w kronice Gwagnina	Pontyfikały krakowskie (PK)
1	2	3
	Obrzędy w pałacu	Obrzędy w pałacu
	Procesja do kościoła (PK)	Procesja do kościoła

Manikowska, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2018, s. 29–57; Z. Dalewski, *Ceremoniał koronacyjny królów polskich w XV i początkach XVI wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 1995, t. 3–4, s. 37–60.

⁷ S. Kutrzeba, dz. cyt., s. 11–13. Wydanie krytyczne obrzędu, zob. tamże, s. 33–46.

⁸ Jak podaje Kutrzeba opisy obrzędów przekazane w *Pontyfikale Erasma Ciołka* oraz w *Pontyfikale kardynała Fryderyka* są jedynie odpisami obrzędu znajdującego się w *Pontyfikale Zbigniewa Oleśnickiego*, zob. S. Kutrzeba, dz. cyt., s. 10–15. 19; Z. Dalewski, *Ceremoniał...*, s. 37. Podają one obrzęd przygotowany na koronację Władysława Warneńczyka.

⁹ A. Gwagnin, *Sarmatiae Europae descriptio*, Bernardus Albinus, Spira 1581, fols. 29r–32v. Taki sam przebieg obrzędu zapisany jest w późniejszym polskim wydaniu, zob. A. Gwagnin, *Kronika Sarmacyey Europejskiej*, Drukarnia Mikołaja Loba, Kraków 1611, s. 229–238. W dalszej części pracy będę posługiwał się starszym wydaniem, ponieważ zawiera również objaśnienia w języku łacińskim.

¹⁰ Pierwsza kolumna zawiera strukturę i modlitwy obecne w *Pontificalis liber (Piccolomini)* opublikowanym w 1485 roku. Druga kolumna podaje ceremoniał przekazany przez Gwagnina w kronice. W nawiasach wskazano pontyfikał, z którego obrzędy zostały zaczerpnięte. Trzecia kolumna prezentuje strukturę obrzędu na podstawie pontyfikałów krakowskich zawierających obrzędy stosowane przy koronacji między innymi Władysława Warneńczyka. Modlitwy i obrzędy, które występują jedynie w tych pontyfikałach, oznaczono odpowiednio (PLP) dla *Pontificalis liber (Piccolomini)* oraz (PK) dla pontyfikałów krakowskich.

¹¹ *Pontificalis liber (Piccolomini) (PLP) [1485 r.]* – II „*Pontificalis liber*” di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485), Edizione anastatica, Introduzione e Appendice a cura di M. Sodi, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006, s. 203–215; Pontyfikały krakowskie (PK) – Księgi te przechowywane są w Archiwum i Bibliotece Krakowskiej Kapituły Katedralnej: *Ceremoniale et pontificale episcoporum*, *Pontificale episcopi Sbignei Oleśnicki* (Pontyfikał Zbigniewa Oleśnickiego), *Ceremoniale et pontificale episcoporum* (Pontyfikał Tomasza Strzemińskiego), zob. I. Polkowski, *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej*, cz. 1, *Kodexa rękopiśmienne* 1–228, Akademia Umiejętności, Kraków 1884, s. 32–35.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3
	Modlitwy na zakończenie procesji (PK)	Modlitwy na zakończenie procesji
Przedstawienie kandydata		
Pouczenie o zobowiązaniach króla	Pouczenie o zobowiązaniach króla (PLP)	
	Pytania o podjęcie zobowiązań (PK)	Pytania o podjęcie zobowiązań
Przysięga króla na Ewangelię	Przysięga króla na Ewangelię (tekst za PLP)	Przysięga króla
<i>Omnipotens sempiterna Deus, creator omnium</i>	<i>Omnipotens sempiterna Deus, creator omnium</i>	
	Wprowadzenie do litanii <i>Te invocamus, Domine</i> (PK)	Wprowadzenie do litanii <i>Te invocamus, Domine</i>
Litania	Litania	Litania
<i>ut hunc electum Regem coronandum benedicere digneris</i>	<i>ut hunc electum Regem coronandum benedicere digneris</i> (PLP)	<i>Ut presentem famulum tuum</i>
<i>Pater noster</i>	<i>Pater noster</i>	<i>Pater noster</i>
<i>Praetende, Domine, huic famulo</i>	<i>Deus, qui populis tuis virtute</i> (PK)	<i>Deus, qui populis tuis virtute</i>
<i>Actiones nostras</i>	<i>Benedic, Domine, hunc regem</i> (PK)	<i>Benedic, Domine, hunc regem</i>
		<i>Omnipotens sempiterna Deus, gubernator [PLP: creator] omnium</i>
		<i>Deus inenarrabilis</i>
Namaszczenie (ręka, między łopatkami)	Namaszczenie (PLP) (ręka, między łopatkami)	
	<i>Ungo te in regem</i> (PK)	
	<i>Ungo te in regem ex oleo</i> (PK)	
<i>Deus, Dei Filius</i>	<i>Deus, Dei Filius</i>	
<i>Omnipotens sempiterna Deus, qui Azahel</i>	<i>Omnipotens sempiterna Deus, qui Azahel</i>	
	<i>Christe, perunge hunc regem</i> (PK)	
	<i>Deus, qui es iustorum gloria</i> (PK)	
	<i>Prospice, omnipotens Deus, serenis</i> (PK)	
	<i>Deus, rex regum et dominus dominantium</i> (PK)	
Modlitwa za króla dołączona do kolekty mszalnej		Introit i dalsza część Mszy Świętej jak zwykle wraz z modlitwą za króla dołączoną do kolekty mszalnej

1	2	3
Elementy Mszy Świętej jak zwykle aż do Alleluja		Elementy Mszy Świętej jak zwykle aż do Alleluja
		Namaszczenie (głowa, pierś, między łopatkami, ręce)
		<i>Ungo te in regem</i>
		<i>Unxerunt Salomonem</i>
		<i>Ungo te in regem ex oleo</i>
		<i>Christe, perunge hunc regem</i>
		<i>Deus, Dei Filius</i>
		<i>Deus, qui es iustorum gloria</i>
		<i>Omnipotens sempiterne Deus, qui Azahel</i>
		<i>Deus, rex regum et dominus dominantium</i>
		<i>Ungatur manus iste (PK)</i>
		<i>Prospice, omnipotens Deus, serenis</i>
		<i>Sancti spiritus gratia humilitatis (PK)</i>
		<i>Deus, qui populis tuis virtute (ta sama modlitwa, która jest po litanii)</i>
		Prefacja (z modlitwą konsekracyjną: <i>Electorum fortitudo</i>)
	Nałożenie kapy i dalmatyki	Nałożenie płaszcza (kapy) królewskiego
	<i>Accipe pallium (PK)</i>	<i>Accipe palium</i>
		Błogostawieństwo miecza
		<i>Exaudi, quaesumus, Domine</i>
Przekazanie miecza	Przekazanie miecza	Przekazanie miecza
<i>Accipe gladium</i>	<i>Accipe gladium</i>	<i>Accipe gladium</i>
		Nałożenie królewskiej stuły (<i>armilla</i> ¹²)
		<i>Accipe armillas</i>
		Błogostawieństwo pierścienia
		<i>Benedic Domine et sacrifica annulum (PK)</i>

¹² *The Cambridge Handbooks of Liturgy Study. Coronation rites*, red. R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, Cambridge University Press, Cambridge 1915, s. 183.

Tabela 1 (cd.)

1	2	3
		<i>Haec, Domine, salutaris sacrificii</i> (PK)
<i>Accingere gladio</i>	<i>Accingere gladio</i>	
Nałożenie korony	Nałożenie korony	
<i>Accipe coronam regni</i>	<i>Accipe coronam regni</i>	
Przekazanie berła	Przekazanie berła i jabłka w kształcie świata	
<i>Accipe virgam virtutis</i>	<i>Accipe virgam virtutis</i>	
Wprowadzenie na tron	Wprowadzenie na tron	
<i>Sta et retine</i>	<i>Sede et retine</i>	
<i>Te Deum laudamus</i>	<i>Te Deum laudamus</i>	
<i>Firmetur manus tua</i>	<i>Firmetur manus tua</i>	
<i>Deus, qui Moysi manus</i>	<i>Deus, qui Moysi manus</i> (PLP)	
<i>Deus inenarrabilis</i>	<i>Deus inenarrabilis</i>	
Alleluja i dalsza część Mszy Świętej aż do <i>Offertorium</i>		
Przekazanie złota metropolicie przez króla		
Dodatkowa <i>Secreta</i> za króla		
		Łamanie Hostii
		Błogosławieństwo króla (PK)
		<i>Omnipotens Deus, qui te populi</i> <i>sui</i> (PK)
		Nałożenie pierścienia (PK)
		<i>Accipe dignitatis annulum</i> (PK)
		Błogosławieństwo korony (PK)
		<i>Deus tuorum corona</i> (PK)
		<i>Deus perpetuitatis</i> (PK)
		Nałożenie korony
		<i>Accipe coronam regni</i>
		Przekazanie <i>sceptrum</i> i <i>baculum</i>
		<i>Accipe sceptrum regie</i> (PK)
		<i>Accipe virgam virtutis</i>
		Przekazanie <i>sceptrum</i>
		<i>Omnium, Domine fons bonorum</i> (PK)
		Błogosławieństwo króla (PK)

1	2	3
		<i>Benedicat tibi Deus</i>
		Wprowadzenie na tron
		<i>Sta et tene</i>
		Pocałunek pokoju
		<i>Te Deum laudamus</i>
Dodatkowe <i>postcommunio</i> za króla		

Źródło: opracowanie własne autora

W mojej ocenie stanowisko Kutrzeby – mówiące jedynie o różnej perspektywie – można uznać za błędne, ponieważ struktura ceremonii z XVI wieku znacząco różni się od tej, którą znamy z piętnastowiecznych ksiąg liturgicznych przechowywanych w Archiwum Kapituły Krakowskiej. Część modlitw zastąpiono innymi, część pominięto. Należy pamiętać, że troska o liturgię wyraża dbałość o czystość wiary, ponieważ liturgia jest nośnikiem oraz wyrazem Objawienia¹³. Gdy mamy świadomość, że zmian w obrzędach nie wolno było dowolnie przeprowadzać oraz że wyłącznie władza kościelna była do tego uprawniona, rodzi się pytanie o przyczynę tych modyfikacji oraz czas powstania formularza używanego podczas szesnastowiecznych koronacji.

Należy zaznaczyć, że szesnastowieczny obrzęd koronacji królewskiej¹⁴ przekazany w kronice Gwagnina swój rdzeń czerpie z obrzędu znanego z *Pontificalis liber* kard. Piccolominiego z roku 1485¹⁵, który stał się wzorem dla późniejszych wydań *Pontificale Romanum*¹⁶, a nie z obrzędu zapisanego w pontyfikałach krakow-

¹³ Zasada *lex orandi – lex credendi* znana była już w starożytności. Jej sformułowanie przypisuje się Prosperowi z Akwitanii (IV/V wiek). Szersze omówienie zagadnienia zob. B. Ferdek, *Wzajemna relacja między lex orandi a lex credendi*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2012, z. 6, s. 45–60; M. Link, *Znaczenie i historia sentencji lex orandi, lex credendi*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, z. 10, s. 241–248; Ad. Tanquerey, dz. cyt., s. 656–657. Obszerny wykład o teologii liturgii i jej powiązaniu z tajemnicami wiary, zob. *Teologia liturgiczna. W poszukiwaniu syntezy w teologii*, red. B. Migut, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013; D.W. Fagerberg, *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna*, przekł. L. Bigaj, Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny, Kraków 2018; rozprawa doktorska ks. I. Słomy pt. *Misterium Najświętszego Serca Pana Jezusa w ujęciu teologii liturgicznej* obroniona na KUL w 2017 roku.

¹⁴ Warto zapoznać się z publikacją szeroko traktującą o polskiej tradycji koronacyjnej: *Imagines Potestatis. Rytuály, symbole i konteksty fabularne władzy zwierzchniej. Polska X–XV w. (z przekładem czeskim i ruskim)*, red. J. Banaszekiewicz, Instytut Historii PAN, Warszawa 1994.

¹⁵ Księga opracowana przez mistrzów ceremonii papieskich: kard. A. Piccolominiego i J. Burckarda. Jej drugie wydanie (1497) nosi tytuł *Pontificale Romanum*.

¹⁶ Pierwsze oficjalne obowiązujące w całym Kościele łacińskim wydanie *Pontificale Romanum* to *Pontyfikał Klemensa VIII*, opublikowany po Soborze Trydenckim w roku 1595 (faktycznie

skich (koronacja Władysława Warneńczyka). Wiemy również dzięki ks. Ignacemu Polkowskiemu, że ten przebieg obrzędu zastosowany został podczas koronacji Aleksandra Jagiellończyka (w 1501 roku)¹⁷. W obrzędzie zaś szesnastowiecznym (przekazanym także w kronice Gwagnina) występuje imię króla Zygmunta. Możliwe są więc dwie daty powstania ceremoniału: rok 1506 (Zygmunt I) albo rok 1530 (Zygmunt August). Kutrzeba skłania się do tego, że nowy formularz obrzędu dotyczył króla Zygmunta Augusta¹⁸. Jak zatem wytłumaczyć, że struktura i modlitwy koronacji z 1530 roku tak znacząco różnią się od dotychczasowo (niecałe 30 lat wcześniej) używanych rodzimych pontyfikałów? Dlaczego polski ceremoniał nagle zaczął znacząco naśladować *Pontificale Romanum*?

Pomocą do zrozumienia tych zmian będzie prześledzenie rozwoju różnych ceremoniałów wykorzystywanych we Francji, Anglii, Hiszpanii oraz Rzymie¹⁹. Należy zauważyć, że odnajdujemy znaczące podobieństwo między nimi, choć wyodrębnić należy dwa kręgi Hiszpania–Francja–Anglia oraz Rzym. Prezentują one odmienne rozumienie obrzędu. Pierwsze z nich wraz z rozwojem zaczyna postrzegać konsekrację (sakrę) królewską jako sakrament, który, wedle badaczy (między innymi Reginald Maxwell Woolley, Henry Barclay Swete, James Herbert Srawley, Leopold George Wickham Legg), wyciska charakter²⁰: „the consecration of a king was a consecration proper, and was to be ranked with the Sacrament of Order as conferring character, and that after his consecration the king was no longer a layman but at least a *Mixta Persona*”²¹. Szczególnym tego znakiem było namaszczenie

1596), zob. Klemens VIII, *Ex quo in Ecclesia* 11–17. Pontyfikał ten nie jest jednak nową księgą, ale powtórzeniem pontyfikału wydanego w 1485 roku z polecenia papieża Innocentego VIII, zob. *Staraniem najwyższych biskupów. Księgi liturgiczne Kościoła oraz ich dokumenty zatwierdzające wydane przez Stolicę Apostolską*, red. P. Milcarek, Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2022, s. 115, 200–201.

17 I. Polkowski, dz. cyt., s. 37. Warto zapoznać się z artykułem o proveniencji polskiego obrzędu koronacji oraz o królewskim zaangażowaniu w przygotowanie sakry: Z. Dalewski, *Ceremoniał...*, s. 37–60.

18 S. Kutrzeba, dz. cyt., s. 15.

19 Źródła obrzędów koronacji szczerzej omówione w R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 32–36.

20 Tamże, s. 191–192. Autorzy opracowania wskazują, że pisma niektórych Ojców Kościoła można czytać w kluczu sakramentalnego postrzegania namaszczenia władcy. Obszerniejsze rozważania na ten temat zob. tamże, s. 188–199. Opracowanie o sakramentalnym rozumieniu obrzędu koronacji królewskiej, zob. *English Coronation Records*, red. L.G. Wickham Legg, A. Constable & Co. Ltd., Westminster 1901, s. xxxiv–xxxv. Świadectwem sakramentalnego rozumienia obrzędu koronacji królewskiej jest również list biskupa Roberta Grosseteste do Henryka III, zob. *English Coronation Records*, s. 66–68.

21 R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 191. „Konsekracja króla była w sensie ścisłym konsekracją i była zestawiana z sakramentem święceń jako wyciskającym charakter

oraz analogia obrzędu koronacji do obrzędów sakry biskupiej²². Warto zauważyć, że we Francji oraz w Anglii (od koronacji Edwarda II w 1307 roku) do namaszczenia używano oleju krzyżma dla podkreślenia sakramentalnego charakteru²³. Rzym dystansował się od takiego rozumienia obrzędu koronacji²⁴. Wyrazem tego jest upraszczanie rytu. Jest ono charakterystyczne dla rzymskiego ceremoniału, podczas gdy inne lokalne tradycje rozbudowywały obrzędy²⁵. Reprezentatywnym potwierdzeniem tego może być rozwój sposobu namaszczenia na króla. We Francji najwcześniej poświadczane jest namaszczenie głowy (koronacja Karola II Łysego w 869 roku)²⁶. Następnie obrzęd zostaje poszerzony. Namaszczano głowę, pierś, plecy między łopatkami, barki oraz zgięcie w łokciu (X wiek)²⁷. Jako ostatnie zostaje dodane namaszczenie dłoni (XII wiek)²⁸. Warto zauważyć, że w zbiorze rytuałów zestawionym przez Edmonda Martène'a obrzęd namaszczenia zatytułowany jest „konsekracja króla”. Można stąd wnioskować, że w namaszczeniu widziano konstytutywny element obrzędu, zwłaszcza że łączy się z formułą „*Unguo te in regem de oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen*”²⁹ (Namaszczam cię na króla olejem świętym w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego). Formuła ta przypomina inne formuły sakramentalne, co najprawdopodobniej wynika

i dlatego po swojej konsekracji król nie był już dłużej świecką osobą, ale co najmniej *Mixta Persona* (zmieszana osoba)” (przekł. mój – O.M.).

²² Tamże, s. 192.

²³ L.G. Wickham Legg, dz. cyt., s. xxxv.

²⁴ Świadectwem jest list papieża Jana XXII do króla Edwarda II o oleju koronacji. Papież stwierdza, że królewskie namaszczenie nie wyciska na duszy charakteru – „*Tum quia Regalis unctio in anima quicquam non imprimit*”, L.G. Wickham Legg, dz. cyt., s. 72.

²⁵ R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 111. Szersze omówienie rzymskich obrzędów, zob. tamże, s. 37–55, 109–113. Rozwój obrzędów we Francji i Anglii, zob. tamże, s. 56–108. Rozwój obrzędów rzymskich, zob. C.A. Bouman, *Sacring and Crowning. The Development of the Latin Ritual for the Anointing of Kings and the Coronation of an Emperor before the Eleventh Century*, Wolters, Groningen 1957.

²⁶ *Ordines Coronationis Franciae*, R.A. Jackson, t. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1995, s. 107.

²⁷ Reims, Bibliothèque municipale, MS 328, fols. 72r. (skrót MS oznacza manuskrypt). Obszerne opracowanie obrzędów koronacji we Francji wraz z tekstami, zob. *Ordines Coronationis Franciae*, R.A. Jackson, t. 1–2, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1995. Ceremoniał obrzędu opublikowany również w E. Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, t. 2, J.B. de La Bry, Antverpia 1736, s. 209–220.

²⁸ Reims, Bibliothèque municipale, MS 343, fols. 132v; R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 98–99. Warto zauważyć, że modlitwa towarzysząca znana była już przed rokiem 900, ponieważ poświadczona jest w *Benedictiones episcopales*, zob. München, Bayerische Staatsbibliothek, MS Clm 6430, fols. 50v.

²⁹ E. Martène, dz. cyt., s. 214–215.

z tego, że środowisko francuskie zaliczało obrzęd koronacji króla do jednego ze stopni sakramentu święceń, o czym już wspomniano.

Tymczasem najstarsze formuły rzymskie (koronacja cesarska) przewidują namaszczenie prawej ręki oraz namaszczenie między łopatkami. Potwierdzenie takiego stanu rzeczy znajdujemy w różnych obrzędach zebranych przez Martène³⁰, u Melchiora Hittorpiusa³¹, w manuskryptach³² oraz w *Liber censuum* (koronacja Henryka VI w roku 1191)³³. Jak wskazują badacze, namaszczenie w obrzędzie koronacji cesarskiej pojawia się około X/XI wieku³⁴. Pod jej wpływem kształtuje się rzymska formuła koronacji królewskiej. Najwcześniejszy poświadczony rzymski obrzęd koronacji królewskiej został opisany u Hittorpiusa³⁵ i pochodzi z X lub XI wieku³⁶. Zawiera on rozszerzony względem koronacji cesarskiej obrzęd namaszczenia – namaszczano głowę, pierś, łopatki/barki, zgięcie w łokciu oraz dłonie³⁷. Wydaje się, że można widzieć w tym opisie wpływ środowiska francuskiego³⁸. Następnym etapem rozwoju rzymskiego obrzędu koronacji królewskiej jest redukcja rytu³⁹. Powraca się do sposobu namaszczenia obecnego w koronacji cesarskiej, mianowicie namaszczano wyłącznie prawe przedramię oraz plecy między łopatkami⁴⁰. Tak uproszczony obrzęd znajdujemy w Pontyfikale Duranda (XIII wiek)⁴¹. Staje się on wzorcem dla późniejszego *Pontificalis liber* Piccolomini z roku 1485⁴².

³⁰ Tamże, s. 167–181.

³¹ M. Hittorpius, *De divinis catholicae ecclesiae officiis*, Paryż 1610, k. 153. Opracowanie, zob. G. Waitz, *Die Formeln der Deutschen Königs – und der Römischen Kaiser-Krönung vom zehnten bis zum zwölften Jahrhundert*, Dieterichsche Buchhandlung, Göttingen 1872.

³² Watykan, Biblioteca Apostolica Vaticana, MS Vat. lat. 8486, fols. 2r. Manuskrypt Vat. lat. 6112 opublikowano w: *Acta selecta caeremonialia Sanctae Romanae Ecclesiae*, red. J.B. Gatticus, t. 1, Barbiellini, Roma 1753, s. 215–218. Szersze opracowanie, zob. F. Malešević, *Reframing Roman Liturgy. A Critical Edition of Onofrio Panvinio's «Vetusti aliquot rituales libri»*, Peter Lang, Bern–Berlin–Bruxelles–New York–Oxford 2022.

³³ *Le Liber censuum de l'Église romaine*, red. P. Fabre, L. Duchesne, t. 1, Fontemoing et Cie, Éditeurs, Paryż 1910, s. 421.

³⁴ R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 44–45.

³⁵ M. Hittorpius, dz. cyt., k. 147–152.

³⁶ R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 109–110.

³⁷ M. Hittorpius, dz. cyt., k. 149.

³⁸ R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt., s. 110.

³⁹ Tamże, s. 111.

⁴⁰ München, Bayerische Staatsbibliothek, MS Clm 10073, fols. 117r.

⁴¹ Pontyfikał Duranda powstał w XIII wieku. W Monachium przechowywany jest pontyfikał z XIV i XV wieku (1409 rok), zob. München, Bayerische Staatsbibliothek, MS Clm 10073. Tekst całego obrzędu, zob. G. Waitz, dz. cyt., s. 87–90.

⁴² P. Milcarek, dz. cyt., s. 115.

Przy analizie pontyfikałów krakowskich, w których został zapisany piętnastowieczny obrzęd koronacji zauważono, że obecna jest w nich rozbudowana formuła namaszczenia. Namaszczano głowę, pierś, łopatki/barki i przedramiona⁴³. Należy zwrócić uwagę, że w przeciwieństwie do rzymskiego obrzędu koronacji królewskiej w polskich piętnastowiecznych ceremoniach nie ma namaszczenia dłoni. Sposób namaszczenia odpowiada obrzędom francuskim z X wieku. Można zatem przypuszczać, że również i Korona reprezentowała sakramentalne rozumienie obrzędu koronacji⁴⁴. Zmiana, która dokonała się w XVI wieku w Polsce jest znacząca. Przyjęto zredukowaną strukturę obrzędu rzymskiego znaną z *Pontificalis liber* kardynała Piccolominiego przy zachowaniu niektórych obrzędów z pontyfikałów krakowskich. Znamienne jest, że uproszczono również obrzęd namaszczenia. Dlaczego zatem polski ceremoniał nagle zaczął tak ściśle naśladować obrzęd rzymski?

Odpowiedź na to pytania nie jest oczywista. Pomocą do udzielenia jej może być kontekst historyczny. Rok 1517 – wystąpienie Lutra – staje się początkiem zamieszania religijnego i politycznego. Na skutek ruchów protestanckich zaczyna się walka z Kościołem rzymskim oraz początek istotnych przemian społecznych, również w sferze władzy. Reformacja w Polsce doprowadziła do osłabienia zarówno władzy kościelnej, jak i monarszej. Niektórzy badacze uważają protestantów za burzycieli porządku, ludzi wzmagających anarchię. Zdaniem innych reformacja przyczyniła się w Polsce do wybuchu rokoszów⁴⁵. Dla przykładu na Pomorzu protestanci zaczęli przejmować kościoły, zaprzestano sprawowania katolickiego – łacińskiego kultu, dochodziło do aktów niszczenia obrazów, usuwania ołtarzy bocznych oraz zagrabiania przez radę miejską wartościowych paramentów liturgicznych (monstrancje, kielichy), chłopci zaś odmawiali płacenia daniny. Polscy królowie zdecydowanie opowiadali się za wiarą katolicką. Zygmunt I Stary wyprawił się zbrojnie w celu przywrócenia ładu na Pomorzu⁴⁶. W takim kontekście kształtowanie polskich ksiąg liturgicznych w oparciu o księgi rzymskie oznaczałoby świadectwo wierności władców polskich wierze katolickiej⁴⁷. Nie ma pewności, co do takich

43 Kraków, Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Książąt Czartoryskich, MS 1212 IV, fols. 43v. Tekst całego obrzędu, zob. St. Kutrzeba, dz. cyt., s. 33–46.

44 Takie stanowisko jest niewykluczone, ponieważ król Aleksander, na którego sakrę tzw. *ordo* Warneńczyka wykorzystano, dążył do wzmocnienia swojej pozycji przez boską legitymizację. Nawiązanie do formuły, która przedstawiała sakrę królewską jako sakrament, wzmacniało pozycję króla. Z. Dalewski, *Ceremoniał...*, s. 53–57.

45 W. Sobieski, *Król czy tyran. Idee rokoszowe a różnowiercy za czasów Zygmunta Augusta*, „Reformacja w Polsce” 1926, R. 4, s. 1.

46 Temat omówiony obszerniej, zob. J. Małtek, *Rozwój reformacji na Pomorzu*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 2007, t. 1, s. 65–76.

47 Stolica Apostolska w roku 1658 wyraziła uznanie dla obrony wiary katolickiej, odznaczając Lwów tytułem *semper fidelis* (zawsze wierny), zob. S. Grodziski, *Uwagi o planach reformatorskich króla Jana Kazimierza*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z. 1, s. 192.

intencji przy wprowadzaniu zmian. Niemniej ówczesny kontekst polityczny pozwala tłumaczyć wprowadzone do ceremoniału modyfikacje jako manifestację i obronę wiary katolickiej w Koronie⁴⁸. Hipotezę o zachowaniu jedności z Rzymem wzmacnia kontekst teologiczny. Do czasu kroniki Gwagnina obrzęd polski był podobny do obrzędu francuskiego, który akcentował sakramentalne postrzeganie koronacji królewskiej. Rzym takiego stanowiska nie przyjmował. Przejście zatem na obrzęd rzymski w czasie zamętu wywołanego wystąpieniem Lutra, który uderzał w Rzym, mogło być czytelnym znakiem jedności Korony z papieństwem.

Relacja Gwagnina przekazuje obrzęd zapisany w *Pontificale Romanum* powiększony o modlitwy zaczerpnięte z pontyfikałów krakowskich⁴⁹. W tym świetle zmiany wywołane byłyby czynnikiem zewnętrznym – chęcią obrony wiary katolickiej przed protestantyzacją, zachowaniem jedności z Rzymem – a nie własną inicjatywą Polski, jak chce Kutrzeba⁵⁰. Takie jednak stanowisko napotyka na trudność związaną z napisanymi na okładce jednego z pontyfikałów krakowskich datami późniejszych koronacji z lat 1530, 1574, 1576⁵¹. Fakt ten nie musi jednak oznaczać, że był to pontyfikał bezpośrednio używany w czasie uroczystości koronacyjnych⁵². Niemniej tak wielka rozbieżność ceremoniałów krakowskich z obrzędem opisanym przez Gwagnina przy jednoczesnym uwzględnieniu wspomnianych wyżej uwarunkowań pozwala wysunąć hipotezę o istnieniu księgi liturgicznej używanej przy koronacjach w XVI wieku innej niż znane pontyfikały krakowskie. Zawierałaby ona obrzęd oparty w głównej mierze na pontyfikale rzymskim, ale uwzględniający również obrzędy i modlitwy znane z pontyfikałów krakowskich, a nieobecne w rzymskim. Taka księga mogła stanowić dla Gwagnina źródło, na którym opierał swój opis ceremonii koronacyjnych. Do wniosku tego prowadzi zestawienie treści podane w tabeli.

48 Związek władzy z wiarą i wartościami chrześcijańskimi nie jest czymś niespotykanym. Tradycja organizowania życia w Polsce w zgodzie z nimi obecna jest od początku istnienia polskiej państwowości. Bolesław Chrobry, pierwszy król Polski, gorliwie zabiegał o wprowadzanie chrześcijańskiego porządku, zob. Z. Dalewski, *Sakralność władzy królewskiej pierwszych Piastów*, „Historia Slavorum Occidentis” 2017, t. 3, s. 53–54. O umocnieniu pozycji króla Aleksandra przez rozbudowany obrzęd koronacji – boska legitymizacja jego władzy oraz szczególnie kult św. Stanisława, zob. Z. Dalewski, *Ceremoniał...*, s. 53–57. O trosce Jagiellonów o wiarę, zob. A. Brzozowska, *Humanistyczna ideologia władzy w mowach politycznych i dekoracji malarskiej Pontyfikału biskupa płockiego Erasma Ciołka (Ms. Czart. 1212 IV)*, [w:] *Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie*, red. K. Płonka-Batus, t. 5, Kraków 2012, s. 34–37. O umacnianiu władzy przez wiązanie jej z wiarą katolicką, a szczególnie z kultem św. Stanisława, zob. Z. Dalewski, *Przeszłość...*, s. 39–41, 51–57.

49 Zob. przyp. 5.

50 St. Kutrzeba, dz. cyt., s. 16.

51 Tamże, s. 15.

52 Dodatkowo można by zadać pytanie, dlaczego nie ma na nim dat koronacji pomiędzy 1434 (Warneńczyk) a rokiem 1530.

Analiza struktury i zawartości wskazuje, że nie mamy do czynienia „z radosną twórczością” Gwagnina, jak chce Kutrzeba⁵³, uznając, że jest to opis przeznaczony dla świeckich, ale z głęboko przemyślanym układem wzorowanym w większości na pontyfikale rzymskim i odzwierciedlającym teologię, a przez to i konkretną praktykę liturgiczną. Teksty modlitw ukazują ideał władzy i władcy.

2. Tłumaczenie oraz analiza teologiczna modlitw koronacyjnych

Analizę teologiczną⁵⁴ modlitw przeprowadzę w następującym porządku: najpierw podam tekst obrzędu, następnie jego tłumaczenie⁵⁵, a wreszcie omówię treść teologiczną⁵⁶ zacytowanego i przełożonego fragmentu.

Deus humilium institutor, qui nos Sancti Spiritus illustratione consolaris, praetende super hunc famulum tuum N. gratiam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse sentiamus adventum.

Boże nauczycielu/sprawco/umocowanie pokornych, który pocieszasz nas światłością Ducha Świętego, otocz tego sługę Twego N. Twoją łaską, abyśmy dzięki niemu poczuli, że Ty przyszedłeś do nas.

*Omnipotens, sempiternus Deus, caelestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede, quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiasticae pacis dono muniatur et ad aeternae pacis gaudium te donante pervenire mereatur, per Christum Dominum nostrum. Amen*⁵⁷.

Wszechmogący, wieczny Boże, który rządysz tym, co w niebie i na ziemi, który sługę Twego do szaczonej godności królewskiej raczyłeś wynieść, spraw, prosimy, aby wolny od wszelkich przeciwności zarówno był umocniony darem pokoju, jaki daje Kościół, jak i zasłużył na to, aby przejść dzięki Twym darom do radości wiecznego pokoju, przez Chrystusa Pana naszego. Amen.

⁵³ St. Kutrzeba, dz. cyt., s. 15–16.

⁵⁴ Warto zapoznać się również z: R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, dz. cyt.; W. Pałęcki, *Potrydencka liturgia koronacyjna króla i królowej według Pontificale Romanum z 1595–1596 roku*, „Roczniki Teologiczne” 2007, t. 54, z. 8, s. 231–255.

⁵⁵ Tłumaczenie moje – O.M. Korzystałem z: *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 1–4, PWN, Warszawa 1959–1979.

⁵⁶ O religijnych obowiązkach władcy, zob. Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 43–57.

⁵⁷ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 29v.

Z tekstów wyłania się obraz króla, który jest reprezentantem Boga. Król winien tak sprawować powierzoną mu władzę, aby dzięki niej lud mógł rozpoznawać obecność samego Boga w darze pokoju. Władza królewska otrzymuje dzięki temu wyjątkowe miejsce, mianowicie król staje się uświęconym znakiem, nośnikiem Bożej mocy. Do właściwego sprawowania władzy królewskiej niezbędne jest Boże wsparcie.

Cum hodie per manus nostras, optime princeps, qui Christi salvatoris nostri vices in hac re fungimur, quamvis indigni, sacram unctionem et regni insignia sis suscepturus, bene est, ut te prius de onere, ad quod destinaris, aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem et regendi fideles populos tibi commissos curam sumis, praeclarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris atque anxietatis plenum, verum si consideraveris, quod omnis potestas a Domino Deo est, per quem regnant reges et legum conditores iusta decernunt, quodque de grege tibi commissio ipsi Deo rationem redditurus, primum pietatem servabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, christianam religionem ac fidem catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem usque inviolatam retinebis eamque contra omnes adversantes pro viribus defendes. Ecclesiarum praelatis ac reliquis sacerdotibus condignam reverentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam, sine qua nulla societas diu consistere potest, erga omnes inconcusse administrabis, bonis praemia, noxiis debitas poenas imponendo, viduas, pupillos, pauperes ac debiles ab omni oppressione defendens, omnibus te adeuntibus benignum, mansuetum atque affabilem pro regia tua dignitate praebebis et ita te geres, ut non ad tuam, sed ad totius populi utilitatem regnare praemiumque benefactorum tuorum non in terris, sed in caelo expectare videaris, quod ipse tibi praestare dignetur, qui vivit et regnat Deus, in saecula saeculorum⁵⁸.

Najjaśniejszy książę, my, choć niegodni, sprawujemy urząd Chrystusa w tym, co czynimy. Ponieważ dziś z naszych rąk masz przyjąć święte namaszczenie oraz insygnia władzy królewskiej, jest rzeczą słuszną, abyśmy pierwszej ogólnie cię napomnieli co do brzemienia, do którego [noszenia] jesteś przeznaczony. Dziś przyjmujesz królewską godność oraz bierzesz na siebie obowiązek pieczołowitego kierowania wiernymi ludami tobie powierzonymi, i wśród śmiertelnych prawdziwie zajmujesz przesławne miejsce, ale [miejsce] pełne niebezpieczeństwa, trudu i udręki, jeśli jednak rozważysz i uznasz za prawdziwe to, że wszelka władza pochodzi od Pana Boga, dzięki któremu panują królowie a prawodawcy ustanawiają sprawiedliwe prawa, a także to, że samemu Bogu będziesz miał zdać w przyszłości sprawę [z kierowania] trzodą sobie powierzoną, to w pierwszym rządzie zachowasz pobożność, będziesz czcił Pana Boga twego całym umysłem i czystym sercem, obrządek chrześcijański

⁵⁸ Tamże, fols. 29v.

i wiarę katolicką, którą od kołyski wyznajesz, aż do końca nienaruszoną zachowasz i będziesz jej bronił przed wszystkimi wrogami ile sił. Kościelnym dostojnikom i pozostałym kapłanom okażesz należny [im] szacunek, kościelnej wolności nie podepczesz, wobec wszystkich niewzruszenie będziesz się kierował sprawiedliwością, bez której żadne społeczeństwo długo nie może się ostać, [czyli] dobrym udzielał nagrody, a na niegodziwych nakładał należną karę; wdów, sierot, ubogich i niedołączonych od wszelkiego rodzaju ucisków broniąc, wobec wszystkich przychodzących okażesz się łaskawy, łagodny oraz przystępny stosownie do twojej królewskiej godności i tak będziesz postępował, aby widziano, że ty sprawujesz władzę nie dla swojej, ale całego ludu korzyści, i że wypatrujesz nagrody za swe dobrodziejstwa nie na ziemi, lecz w niebie. Niech sam zechce ci tego udzielić ten, który żyje i króluje jako Bóg na wieki wieków.

Przekazanie władzy dokonuje się za pośrednictwem kapłanów, ponieważ pochodzi ona od Boga, a duchowni są pośrednikami. Sam Chrystus przez swoich pasterzy przekazuje władzę królewską. Widzialnym znakiem tego jest święte namaszczenie oraz przekazanie insygniów władzy. Kapłani reprezentujący Chrystusa przypominają przyszłemu władcy o jego obowiązkach. Po pierwsze, król będzie musiał zdać sprawę ze swoich rządów przed Bogiem. Ponieważ władza pochodzi od Boga, jej wypełnianie domaga się pobożności. Do obowiązków królewskich należy w pierwszym rzędzie obrona oraz krzewienie wiary katolickiej⁵⁹. Władca będąc obrazem Boga, winien kierować się sprawiedliwością, dbać o ład społeczny oraz wspierać potrzebujących, szczególnie wdowy, sieroty, ubogich i niedołączonych⁶⁰. Decyzje podejmowane przez króla mają przynosić pożytek całemu ludowi. Władca z racji pełnionego urzędu ma obowiązek wprowadzać Boże przykazania w życie społeczne. To przyniesie korzyść całemu ludowi. Będzie ona miała wymiar nie tylko doczesny, ale również wieczny. Królewskie postępowanie czytelnie powinno ukazywać, że władca oczekuje nagrody wiecznej w niebie. Należy podkreślić, że w świetle Tradycji katolickiej wszyscy są równi wobec prawa i wszyscy odpowiedzialni za swoje czyny. Również ta prawda utrwalona jest w obrzędzie koronacyjnym. Król nie tylko jest znakiem dla innych, ale sam podlega Bożym normom i tak winien sprawować swój urząd, aby mógł otrzymać nagrodę przy końcu życia. Urząd staje się swego rodzaju obciążeniem – brzemieniem, które można unieść dzięki Bożemu wsparciu, dzięki posłuszeństwu Bogu.

Vis fidem sanctam a catholicis viris traditam tenere et operibus iustis servire?

R. Volo.

⁵⁹ Paralelą do tej treści obrzędu jest list Matyldy do Mieszka II. Opracowanie listu, zob. Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 43–57.

⁶⁰ Obraz Boga troszczącego się o potrzebujących, np. Ps 146; Ez 34, 11–16.

Vis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse?

R. Volo.

Vis regnum a Deo tibi commissum secundum iustitiam patrum tenere, regere et defendere?

R. Volo. *Et in quantum divino fultus suffragio ac solacio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto*⁶¹.

Czy chcesz wiarę świętą przekazaną przez katolickich mężów cieszących się autorytetem zachować i sprawiedliwymi czynami jej służyć?

O[dpowiedź]: Chcę.

Czy chcesz być opiekunem i obrońcą kościołów i kościelnych szafarzy?

O. Chcę.

Czy chcesz królestwo powierzone tobie przez Boga w sprawiedliwości przodków zachowywać, rządzić i bronić?

O. Chcę. A na ile wsparty boską pomocą i pociechą wszystkich jego wiernych będę miał siłę, tak też obiecuję, że wiernie wszystko będę spełniał.

Po pouczeniu król składał zobowiązania. Deklarował zachowywanie świętej wiary katolickiej oraz postępowanie zgodne z jej wymogami. Można tu dostrzec dwie płaszczyzny. Z jednej strony król winien troszczyć się o czystość wiary, bronić jej przed herezjami, z drugiej zaś krzewić katolickie obyczaje. W nim samym jako pierwszym mają być one widoczne. Król także zobowiązywał się do troski o dobra materialne kościołów i kościelnych szafarzy. Z królewskich deklaracji wynika, że władca jest stróżem i gwarantem tradycji tak religijnej⁶², jak i narodowej. Jest to niezwykle istotny element ideału władcy oraz teologii władzy. Wartości narodowe, szacunek względem własnej kultury i jej promocja zostają rozpoznane jako nakazy religijne, za którymi stoi autorytet samego Boga. Jest to niezwykle ciekawe ujęcie, które może być również inspiracją dla współczesnego modelu integracji europejskiej. Zgodnie z duchem obrzędu należałoby powiedzieć, że we wspólnej integracji należy zachować i rozwijać poszczególne tradycje narodowe. Do ich podtrzymania w pierwszej mierze zobowiązane są najwyższe władze.

Ego, N., Deo annuente futurus rex Polonorum profiteor et promitto coram Deo et angelis eius deinceps legem et iustitiam et pacem ecclesiae Dei populoque mihi subiecto pro posse et nosse facere atque servare salvo condigno misericordiae Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum melius potero invenire. Pontificibus quoque ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere atque ea, quae ab imperatoribus et regibus

⁶¹ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 29v–30r.

⁶² Średniowieczne świadectwo odpowiedzialności króla za zbawienie królestwa, zob. Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 45.

*ecclesiae collata et reddita sunt, inviolabiliter observare, abbatibus, comitibus et vasallis meis congruum honorem, secundum consilium fidelium meorum praestare*⁶³.

Ja, **N.**, z Bożego zmiłowania jako przyszły król Polaków, wobec Boga i aniołów Jego wyznaję i przyrzekam: odtąd stosownie do możliwości i wiedzy czynić to, co zgodne z prawem, sprawiedliwe i służy pokojowi dla dobra Kościoła Bożego i poddanego mi ludu oraz to zachowywać, mając wzgląd na miłosierdzie Boże, tak jak w radzie moich wiernych zdołam odnaleźć to, co najlepsze. Biskupom kościołów Bożych również przyrzekam okazywać należną z prawa kościelnego cześć oraz wszystko, co zostało do Kościoła wniesione i jemu oddane przez cesarzy i królów, w sposób nienaruszony zachowywać, opatom, urzędnikom dworskim oraz wasalom moim okazać odpowiednią cześć według rady moich podwładnych.

W przysiędze królewskiej akcentowana jest rola Opatrzności Bożej. Bóg pozwala człowiekowi obejmować różne urzędy i zobowiązuje człowieka do właściwego, zgodnego z Bożą moralnością, wykonywania powierzonych mu zadań. Świadkiem królewskiej deklaracji jest sam Bóg i Jego „dwór” (duchy niebieskie). Kościół jako stróż Bożej prawdy winien cieszyć się uznaniem i opieką królewską. Można zatem wnioskować, że król – sprawujący władzę cywilną – odpowiedzialny jest za kształtowanie obyczajowości według reguł katolickiej moralności⁶⁴. Król winien również przestrzegać ustanowionego prawa. Powraca motyw, zgodnie z którym król nie jest ponad prawem. Na dostrzeżenie zasługuje połączenie dobra Kościoła Bożego z dobrem ludu. Wszystko, co służy służbie Bożej i moralności ustanowionej przez Boga, jest również pożyteczne dla ludzi, niezależnie od ich światopoglądu. W tym miejscu można dostrzec prawdę, która głosi istnienie obiektywnego (niezależnego od człowieka i jego przekonań) świata wartości oraz istnienie konsekwencji, również wiecznych, podejmowanych czynów. Z tego powodu król zobowiązany jest najpierw samemu zachować normy, których końcem jest wieczna szczęśliwość, a następnie tak kształtować prawo, aby dzięki niemu również ludzie mogli dostąpić wiecznej nagrody w niebie. Przysięgę kończą słowa: „*Sic me Deus adiuvet et haec sancta evangelia*” (Tak mi dopomóż Bóg i te święte Ewangelie).

*Omnipotens, sempiternus Deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regum et dominus dominantium, qui Abraham, fidelem servum tuum, de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Iosue populo tuo praelatis victoriam multiplicem tribuisti humilique David servum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere ditasti, respice, quaesumus, Domine, ad preces humilitatis nostrae et super hunc famulum tuum **N.**, quem supplici devotione veneramus et in*

⁶³ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 30r.

⁶⁴ Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 50.

*regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera potentiae tuae semper hic et ubique circumda, quatenus praedicti Abrahae fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Iosue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus tibi in omnibus complaceat et per tramitem iustitiae inoffenso gressu semper incedat. Tuae quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque caelestibus circumdatus, optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat et triumphum feliciter capiat terroremque suae potentiae illis inferat et pacem sibi militantibus laetanter reportet, per Christum, Dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad caelos victor ascendit, in quo potestas omnis regni consistit victoria, qui est gloria humilium et vita salusque populorum, qui tecum vivit et regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen*⁶⁵.

Wszchemogący, wieczny Boże, Stworzycielu wszystkiego, Władco aniołów, Królu królów i Panie panujących, który sprawiłeś, że Abraham, twój wierny sługa, odniósł triumf nad wrogami, [który] pozwoliłeś odnieść wiele zwycięstw Mojżeszowi i Jozuemu postawionym na czele Twego ludu oraz który Dawida pokornego sługę swego wyniosłeś do godności królewskiej a Salomona ubogaciłeś darem niewypowiedzianej mądrości i pokoju, wejrzyj, prosimy, Panie, na pokorne modlitwy nasze i pomóż w tym słudze Twoim N., za którego zanosimy pobożne prośby i które-go obieramy za króla, dary Twych błogosławieństw oraz otocz go prawicą potęgi Twojej zawsze tu i wszędzie; skoro ufa jak wspomniany Abraham oraz łaskawy jest jak Mojżesz, wsparty dzielnością Jozuego, wywyższony pokorą Dawida, ozdobiony mądrością Salomona, niech podoba się Tobie we wszystkim i po wąskiej ścieżce sprawiedliwości pewnym krokiem zawsze stąpa. Osłonięty również hełmem Twojej ochrony i niezwyciężoną tarczą nieustannie chroniony oraz w niebiański oręż wyposażony, niech zasłużenie otrzyma upragnione zwycięstwo nad wrogami Krzyża Chrystusowego oraz niech zazna szczęśliwego triumfu, oraz niech poniesie ku nim [nieprzyjaciółom Chrystusowego Krzyża] grozę swej potęgi oraz radośnie przywróci pokój tym, którzy w jego służbie walczą, przez Chrystusa, Pana naszego, który mocą Krzyża zniszczył Tartar i pokonał królestwa diabła jako zwycięzca wstąpił do nieba; i na którym opiera się wszelka władza oraz zwycięstwo królestwa, który jest chwałą pokornych oraz życiem i zbawieniem ludów, który z Tobą żyje i króluje jako Bóg przez wszystkie wieki wieków. Amen.

Zacytowana modlitwa na początku przywołuje znaczące postaci z dziejów Ludu Bożego. Ich wielkość i powodzenie było następstwem udzielonych im przez Boga darów. Postaci te są dla króla wzorami do naśladowania. Władca winien odznaczać się wiarą na wzór Abrahama. Powinien zatem być we wszystkim posłuszny

⁶⁵ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 30r.

Bożym nakazom i niczego Bogu nie odmawiać. Cechować go też winno łagodne usposobienie względem ludu na wzór Mojżesza. Król zatem powinien zachowując łaskawość prowadzić powierzone mu królestwo do Ziemi Obiecanej, którą jest niebo. Dzielność jest kolejną cechą, którą powinien posiadać władca. W postaci Jozuego można dostrzec zachętę do zdobywania i podporządkowywania kolejnych przestrzeni Bogu. Wydaje się, że można ten obraz odnieść zarówno do krzewienia wiary na nowych obszarach, jak również do podporządkowywania kolejnych sfer życia królestwa Bożym normom. Następną wspomnianą w modlitwie wartością jest pokora. Stawanie przed Bogiem w prawdzie będzie dla króla stanowiło wywyższenie. Jeśli zaistnieje taka potrzeba, król winien również czynić pokutę przed Bogiem⁶⁶. Nie będzie wzbraniał się przyznać do błędu i prosić o zmiłowanie. Obrazem tej postawy jest król Dawid, który kajał się przed Bogiem i wołał o wybaczenie. Ostatnią wymienioną wartością jest mądrość.

Ozdobiony tymi cnotami król powinien stanowczo wypełniać Boże prawo we wszystkich aspektach życia. Treść tej modlitwy wyprasza dla króla łaskę nieustannego rozwoju. Ta myśl ukryta jest w symbolice wąskiej drogi. Nawiązuje ona do ewangelicznego wezwania, by naśladować Chrystusa Pana⁶⁷. W tym kontekście to zobowiązanie zostaje dodatkowo wzmocnione, bo jak powiedziano, król winien być znakiem obecności Boga, jego uosobieniem. Wszystkie aspekty życia królewskiego winny odzwierciedlać prawo Boże wyrażone przez moralność katolicką. Omawiana modlitwa ukazuje również odpowiedzialność króla za krzewienie wiary, czego jednym z elementów jest ograniczanie, a niekiedy zwalczanie nauk i nurtów przeciwnych prawu Bożemu. Król odznaczając się wartościami duchowymi, szczególnie zachowywaniem Bożych przykazań, staje się odpowiednio usposobionym do podjęcia zmagania z wrogami wiary. Na uwagę zasługuje wyrażona tu idea odpowiedzialności za moralność społeczeństwa oraz wartości, które organizują życie społeczne⁶⁸. Prośbę za króla o odniesienie przez niego zwycięstwa nad nieprzyjaciółmi Krzyża Chrystusowego należy rozumieć jako prośbę o zwycięstwo prawdy, gdyż Chrystus mówi o sobie „Ja jestem prawdą i drogą, i życiem” (J 14, 6). W ten sposób zostaje określona niezwykle ważna misja władzy, jaką jest strzeżenie prawdy oraz organizacja porządku społecznego w zgodzie z nią. Można zatem powiedzieć, że człowiek jako jeden z elementów świata ma odzwierciedlać i realizować porządek jemu przypisany przez Boga. Warto zauważyć analogię do tradycji platońskiej, w której idee (wartości) realnie istnieją, tworząc normatywny świat. Istnienie instytucji (król) stojącej na straży porządku moralnego jest świadectwem, że ten ład nie jest wynikiem umowy społecznej, ale normą przewyzszającą daną grupę, normą obiektywną. Jest to niezwykle istotna idea, w której

⁶⁶ Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 51–52.

⁶⁷ Por. J 14, 6 oraz Mt 7, 14.

⁶⁸ Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 48–49.

prawda istnieje niezależnie, a człowiek dąży do rozpoznania i podporządkowania się jej nakazom. Poznanie prawdy rodzi zobowiązanie. Należy podkreślić, że człowiek prawdę rozpoznaje, a nie kreuje. W modlitwie jest ona ukazana również jako warunek zaistnienia pokoju. Warto zauważyć, że pokonanie Tartaru, miejsca przebywania największych niegodziwców, dokonuje się mocą Krzyża – za sprawą ofiary Chrystusa. Zatem pomyślność królestwa wymaga zarówno posłuszeństwa względem Boga, jak i uwielbienia Go.

*Te invocamus, Domine, sancte pater, omnipotens, sempiternus Deus, ut hunc famulum tuum N., quem tuae divinae dispensationis providentia in primordio plasmatum usque ad hunc praesentem diem iuvenili flore laetantem crescere concessisti, eum tuae pietatis dono ditatum plenumque gratia et veritate de die in diem coram Deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gratia supernae largitatis gaudens suscipiat et misericordiae tuae muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propitiationis et virtute victoriae feliciter regere mereatur, per Christum, Dominum nostrum. Amen*⁶⁹.

Przyzywamy Cię, Panie, Ojcie Świący, wszechmogący, wieczny Boże, abyś sprawił, że ten sługa Twój N., któremu za zrządzeniem Twojej boskiej Opatrzności pozwoliłeś wzrastać od narodzenia aż do tego dnia, w którym cieszy się swoim młodzieńczym wiekiem, że on ubogacony darem Twojej łaskawości oraz wypełniony łaską i prawdą z dnia na dzień wobec Boga i ludzi będzie zawsze zmierzał ku temu, co lepsze, aby za łaską hojności niebios z radością objął urząd najwyższej władzy oraz zyskał to, że obwarowany zewsząd murem Twego miłosierdzia przed wrogością nieprzyjaciół będzie szczęśliwie panował nad powierzonym sobie ludem, a łaskawość niech utwierdza pokój, a zwycięstwo trwałość, przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

Po raz kolejny modlitwa obrzędu koronacji zwraca uwagę, że król winien dążyć do tego, co jest lepsze. W wypełnieniu zadania potrzebuje Bożego wsparcia. Zwiążanie Bożej Opatrzności z dopuszczeniem do godności królewskiej ponownie przypomina kandydatowi o obowiązku wierności względem Boga, od którego urząd ten otrzymuje. Modlitwa zwraca uwagę, że król winien charakteryzować się łaskawym obliczem. Ono będzie gwarantowało pokój jego poddanym.

Następuje litania do Wszystkich Świętych. Warto zwrócić uwagę, na końcowy jej fragment: „*Et obsequium servitutis nostrae tibi rationabile facias. Te rogamus, audi nos*” (A służbę Bożą wynikającą z naszego służebnego stanu uczynić zgodną z Twoim zamysłem. Ciebie prosimy, wysłuchaj nas). W ten sposób po raz kolejny podkreśla się, że pasterze – biskupi występują jako namiestnicy samego Boga.

⁶⁹ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 30r.

Świadomość ta wyrażona zostaje przez prośbę, aby ich posługa była zgodna z zamysłem Bożym. Kapłan następnie prosi za wybranym do królowania: „*Et hunc electum in regem coronandum benedicere et consecrare digneris. Te rogamus, audi nos*” (A tego wybranego do koronacji królewskiej racz pobożogłosić i konsekrować. Ciebie prosimy, wysłuchaj nas). Z dzisiejszej perspektywy teologicznej należy zauważyć, że ta konsekracja nie ma charakteru sakramentalnego, niemniej król zostaje przeznaczony w uroczystej celebracji religijnej do sprawowania swojej funkcji. Konsekracja uzdalnia króla do sprawowania władzy, czyni go godnym do występowania w imieniu Boga. Natomiast w czasie poprzedzającym dogmatyczne określenie liczby sakramentów, ze względu na formę liturgiczną obrzędu oraz podobieństwo do innych sakramentalnych celebracji, uzasadnione jest twierdzenie, że obrzęd ten mógł być rozumiany jako sakrament. Wtedy konsekracja oznaczałaby realną zmianę egzystencjalną, na której skutek król stawał się obrazem Chrystusa. Niezależnie od tego, czy przyjmowano sakramentalny charakter obrzędu, czy nie, zjednoczenie króla z Bogiem jest dla monarchy przede wszystkim zobowiązaniem do naśladowania go, aby poddani widzieli we władcy obraz samego Boga.

*Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da famulo tuo N. sapientiae spiritum cum regimine disciplinae, ut tibi toto corde devotus in regni regimine maneat semper idoneus tuoque munere ipsius temporibus securitas ecclesiae dirigatur et in tranquillitate devotio christiana permaneat, ut in operibus suis bonis perseverans ad aeternum regnum te duce pervenire valeat, per Dominum nostrum, Iesum Christum, etc.*⁷⁰

Boże, który o ludy Twoje troszczysz się z mocą oraz władasz nimi z miłością, daj słudze Twemu N. ducha mądrości połączonego z umiejętnością sprawowania rządów utrzymujących porządek, aby Tobie całym sercem oddany trwał zawsze we właściwym sprawowaniu rządów królestwem oraz aby dzięki Twojej łaskawości za jego życia Kościół cieszył się pokojem a pobożność chrześcijańska trwała niezmacona. [Spraw,] aby trwając w dobrych czynach za Twoim przewodem zdołał dojść do królestwa wiecznego, przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, etc.

Z tej modlitwy możemy wydobyć następujące treści: król jest strażnikiem porządku. Termin *disciplina* odnosi się także do porządku moralnego, którego, jak już wspomniano, król jest stróżem. Warto zauważyć, że panujący winien dbać o pobożność powierzonego mu ludu oraz bezpieczeństwo/pokój (*securitas*) Kościoła. W tej modlitwie podkreśla się, że sprawowanie władzy jest dla króla drogą do osiągnięcia nagrody wiecznej po śmierci. Z tego powodu władca w swoich decyzjach powinien kierować się wolą Boga.

⁷⁰ Tamże, fols. 30v.

*Benedic, Domine, hunc regem N., qui regna omnia moderaris a saeculo et tali eum benedictione glorifica, ut Davidicae teneat benedictionis et sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus rapiatur merita, da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus tibi que militet cum quiete, sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor exsistat, honorifica eum prae cunctis regibus gentium, ut feliciter populis tuis dominetur et feliciter eum nationes adorent, vivat inter gentium catervas magnificus, sit in iudiciis aequitatis singularis, locupletet eum tua perdives dextera, frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profuturam. Protela ei prolixitatem vitae et in diebus eius oriatur iustitia, a te robustum teneat regiminis solium et cum iucunditate et iustitia aeterno gloriatur in regno, per Christum, Dominum nostrum. Amen*⁷¹.

Pobłogosław, Panie, tego króla N., Ty, który od wieków kierujesz wszelką władzą królewską, i obdarz go chwałą takiego błogosławieństwa, aby jak Dawid dzierżył berło pełne błogosławieństwa i ducha wznosił ku sprawom niebieskim, a pełen sławy nieustannie był porywany do osiągania takich jak Dawid zasług, daj mu za Twoim łaskawym natchnieniem tak rządzić Twoim ludem, jak sprawiłeś, że Salomon utrzymał Twoje królestwo w pokoju, niech będzie zawsze Tobie poddany w bojaźni oraz niech walczy pod twoim sztandarem ze stałością ducha, niech wraz ze swymi dostojnikami będzie chroniony Twoim puklerzem, a wszędzie za Twoją łaską niech będzie zwycięzcą, obdarz go cziłą pośród królów wszystkich narodów, aby pomyślnie panował nad ludami Twymi i aby szczerze podziwiał go narody, niech się wyróżnia pośród licznych narodów, niech słynie ze sprawiedliwych wyroków, niech go hojnie uposaży Twoja przebogata prawica, niech obejmie we władanie Ojczyznę mlekiem i miodem płynącą, a jej dzieci niech zaznają w niej pożytku. Pomnoż dni jego życia, a za jego panowania niech wszędzie sprawiedliwość, niech siedzi na utwierdzonym przez Ciebie tronie królewskim, a pośród radości i sprawiedliwości niech zazna chwały w królestwie wiecznym, przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

Ponownie uwagę kieruje się na sprawy związane z kultem. Król winien troszczyć się również o jego stan⁷². Pod obrazem Dawida kryje się zatroskanie króla o kult oraz o rozwój nauk humanistycznych, czyli tego, co służy pogłębieniu wartości duchowych, takich jak na przykład wspomniana już prawda, ale też dobro czy piękno. Król przez swoje rządy winien wprowadzać pokój. Ponadto osobisty rozwój monarchy przyczyni się do osiągnięcia sławy, którą królowi zapewnią sprawiedliwe i mądre decyzje. Odwołanie do biblijnej postaci Salomona wskazuje na

⁷¹ Tamże, fols. 30v.

⁷² Świadectwo takiego rozumienia władzy w średniowieczu, zob. Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 45–46.

z troską o sprawy ludu. To jego umiłowanie oraz królestwa, które władca ma objąć, utrwalone jest w wizji kraju mlekiem i miodem płynącego. Jest to obraz Ziemi Obiecanej. Tak więc obejmowane królestwo jest darem Bożej obietnicy. Król winien je szanować i miłować oraz dążyć do jego rozwoju. Powinnością monarchy jest tak zarządzać, aby naród obfitował w dobra i korzystał z dobrodziejstw Ojczyzny. Omawiana modlitwa łączy w sobie dwa aspekty: z jednej strony moralny, obyczajowy związany ze sprawiedliwością i zabieganiem o Boże Prawo („niech będzie zawsze Tobie poddany w bojaźni i niech walczy pod Twoim sztandarem [...] za jego panowania niech wszędzie sprawiedliwość”), z drugiej zaś dobrobyt materialny („niech go hojnie uposaży Twoja przebogata prawica”). Wprowadzając na urząd króla, Kościół modli się również o dostatek. Wyraża to podwójny charakter życia ludzkiego – doczesny i wieczny. Panujący zatem winien dbać o obie płaszczyzny życia ludzkiego tak, aby lud żyjąc w dostatku wzrastał w sprawiedliwości, której zwieńczeniem będzie chwała przyszłego życia, co znajduje swój wyraz w ostatniej strofie modlitwy.

W tym miejscu następuje namaszczenie wraz ze słowami: „*Ungo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen*” (Namaszczam ciebie na króla olejem świętym, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego). Warto zauważyć tu podobieństwo do innych formuł sakramentalnych⁷³. Jak powiedzieliśmy wcześniej, przez ten obrzęd król zostaje konsekrowany – uczyniony godnym objęcia władzy w imieniu Boga, co również wyraża trynitarna formuła. Władca zostaje namaszczony częstką wziętą z oleju świętego (*ex oleo sanctificato*).

*Ungo te in regem ex oleo sanctificato. Spiritus Sancti gratia humilitatis nostrae officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unctione delibutus impinguari merearis interius, eius quoque perfectissima spiritali unctione semper imbutus et illicita declinare tota mente discas seu valeas et utilia animae tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum vivit et regnat*⁷⁴.

Namaszczam cię na króla olejem świętym. Niech obficie zstąpi na ciebie łaska Ducha Świętego dzięki pokornej posłudze naszej, abyś tak jak ociekaśz materialnym olejem oblany naszymi rękami, tak też abyś uzyskał to, że wewnętrznie trwała będzie w tobie tłustość jego niewidzialnego pomazania, jak również zachowując zawsze tłustość doskonałego pomazania duchowego, nauczył się czy też był w stanie unikać całym umysłem tego, co bezbożne i potrafił nieustannie myśleć, wybierać

⁷³ „Ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”; „Ja odpuszczam tobie grzechy w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”; „Znacę ciebie znakiem Krzyża i umacniam cię krzyżem zbawienia w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.

⁷⁴ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 30v.

i czynić to, co pożyteczne dla twojej duszy, z pomocą Pana Jezusa Chrystusa, który z tobą żyje i króluje.

*Deus Dei filius Iesus Christus, Dominus noster, qui a Patre oleo exsultationis unctus est prae participibus suis, ipse per praesentem sanctae unctionis infusionem Spiritus paraclyti super te benedictionem infundat eundemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili oleo dona invisibilia percipere et temporali regno iustis moderationibus exsecuto aeternaliter corregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti, Deus per omnia saecula saeculorum. Amen*⁷⁵.

Bóg – Syn Boży Jezus Chrystus, Pan nasz – który przez Ojca został namaszczony olejem wesela hojniej niż jego towarzysze, On sam przez to święte namaszczenie niech napelni cię błogosławieństwem Ducha Świętego Parakleta i niech sprawi, aby On [Duch Święty] przeniknął aż do głębi twojego serca, abys okazał się godnym przyjęcia niewidzialnych darów dzięki temu widzialnemu i materialnemu olejowi, a po sprawiedliwych rządach w królestwie doczesnym zasłużył na wieczne współkrólowanie z Nim, który Jedyny bez grzechu jako Król królów żyje i odbiera chwałę z Bogiem Ojcem w jedności Ducha Świętego jako Bóg przez wszystkie wieki wieków. Amen.

Co niezwykle istotne, przez święte namaszczenie cała osoba króla ma zostać podporządkowana normom Bożym. Podkreślono w tym miejscu, że władza ludzka nie jest absolutna. Namaszczony olejem świętym ma tak postępować, aby podobać się Bogu; tak postępować, aby nieustannie nosić w sobie „tę część świętości”. Król zatem ostatecznie nie jest tym, który stanowi prawo, ale tym, który ma za zadanie rozpoznawać Boże Prawo, ogłaszać je i strzec go⁷⁶. Warto zwrócić uwagę na użyte słownictwo. Rytuał chce skupić uwagę przez nawiązanie do „tłustości” – właściwości oleju oraz widocznego znaku. Tak jak król ocieka materialnym olejem, tak też winien być bogaty w wartości duchowe. W pierwszej mierze dotyczą one prawości umysłu, następnie prawości woli, która swoje ucieleśnienie znajduje w prawym postępowaniu. Po konsekracji – po namaszczeniu rytuał po raz pierwszy stwierdza, że Syn Boży, Chrystus Pan, żyje i króluje wraz z władcą. Tak ściśle powiązanie należy rozumieć jako wpisanie królowania władcy w Boże panowanie nad światem. Król ma w nim udział, dlatego zobowiązany jest do takiego

⁷⁵ Tamże, fols. 30v.

⁷⁶ Podobny motyw można znaleźć w greckiej tragedii Sofoklesa, *Antygona*. Zgodnie z analizą prof. R. Chodkowskiego decyzje Kreona (władcy), które nie respektowały prawa bogów, określane są terminem *phronema*, co oznacza butę, pychę, zarozumiałość. W swej istocie takie akty nie stanowią prawa (*nomos*), choć podejmowane są przez władcę.

postępowania, które odrzuca wszelką bezbożność oraz wybiera to, co pożyteczne, korzystne dla duszy (*utilia animae*), aby osiągnęła wieczne zjednoczenie z Bogiem w chwale wiecznej. W tej modlitwie rytuał zaznacza, że wewnętrzne dary przynieszone są przez dłonie ustanowionych kapłanów.

*Omnipotens, sempiternus Deus, qui Azahel super Syriam et Iehu super Israel per Heliam, Davidem quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue, quaesumus, manibus nostris opem tuae benedictionis et huic famulo tuo N., quem hodie, licet indigni, in regem sacro unguimine delinimus, dignam delibutionis huius efficaciam et virtutem concede. Constitue, Domine, principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus et indefessus regni huius et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiae cultor, meritorum et demeritorum remunerator, ecclesiae tuae sanctae et fidei christianae defensor ad decus et laudem tui nominis gloriosi, per Dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen*⁷⁷.

Wszchemogący, wieczny Boże, Ty sprawiłeś, że na królów zostali namaszczeni Chazael nad Syrią i Jehu nad Izraelem przez Eliasza oraz Dawid i Saul przez proroka Samuela, udziel, prosimy, naszym dłoniom mocy Twego błogosławieństwa, a temu słudze Twemu N., którego dziś, choć niegodni namaszczać na króla świętym pomazaniem, udziel skuteczności i mocy właściwej temu namaszczeniu. Włóż, Panie, moc na jego barki, aby stał się dzielnym, sprawiedliwym, wiernym, zapobiegliwym i niestrudzonym sternikiem królestwa tego i ludu twego, pogromcą niewiernych, dbającym o sprawiedliwość, aby odpłacał stosownie do zasług i win, aby stał się obrońcą Twojego świętego Kościoła oraz wiary chrześcijańskiej dla chwalebnej ozdoby Twego przesławnego imienia, przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, Syna Twojego, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha Świętego, jako Bóg przez wszystkie wieki wieków. Amen.

W obrzędzie zawarta jest prośba do Boga o łaskę, aby czynności religijne – namaszczenie – otrzymało skuteczność i moc, aby król mógł zrealizować swoje zadania. Król zaś winien odznaczać się dzielnością i sprawiedliwością. Swoją rolę powinien wypełniać rozważnie, przewidując możliwe konsekwencje. Niestrudzony ma kierować ludem i królestwem tak, aby dbać o prawdę (*infidelium expugnator*) także w sferze czystości wiary. Król ponownie jawi się jako stróż wiary i prawości, który wprowadza sprawiedliwość. Warto zauważyć, że winien on nie tylko karać złych, ale nagradzać również dobrych. Jest to swego rodzaju rada dla władcy odnośnie do nadawania godności i gromadzenia przy sobie dostojników.

⁷⁷ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 31r.

Winni być to ludzie szlachetni, którzy zasługują na to, by razem z królem pełnić tak wzniosłe zadanie.

*Christe, perunge hunc regem in regimen, qui unxisti sacerdotes et prophetas, reges et martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam atque adepti sunt repromissiones. Tua sanctissima unctio super caput eius defluat atque ad interiora descendat et cordis illius intima penetret et promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua dignus efficiatur, quatenus in praesenti saeculo feliciter regnet et ad eorum consortium in caelesti regno perveniat, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum vivit et regnat etc. Unctus est oleo laetitiae prae consortibus suis et virtute sanctae crucis potestates aëreas debellavit, tartara destruxit, regnum diaboli superavit et ad caelos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus et potestas consistunt et tecum vivit et regnat, per omnia saecula saeculorum. Amen*⁷⁸.

Chryste, namaść tego króla do sprawowania władzy, Ty, który namaszczałeś kapłanów i proroków, królów i męczenników, którzy przez wierność zwyciężyli królestwa, wypełnili dzieło sprawiedliwości oraz dostąpili spełnienia obietnic. Twoje najświętsze namaszczenie niech spłynie na jego głowę oraz zstąpi do wnętrza i przeniknie głębiny jego serca, a dzięki Twej łasce niech stanie się godnym spełnienia obietnic, których dostąpili zwycięscy królowie, aby w naszej doczesności szczęśliwie sprawował rządy oraz doszedł do wspólnoty z nimi w królestwie niebieskim, przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, który z Tobą żyje i króluje etc. [Chrystus] namaszczony został olejem radości hojniej niż równi mu losem i mocą Krzyża Świętego rozgromił moce powietrzne, starł piekło, zwyciężył panowanie diabła i wstąpił do niebios jako zwycięzca, w którego rękę jest zwycięstwo, moc i panowanie i z Tobą żyje i króluje przez wszystkie wieki wieków. Amen.

Na pierwszy plan w omawianej modlitwie wysuwa się prawda, że podczas świętych obrzędów działa sam Chrystus. Takie ujęcie charakterystyczne jest dla sakramentów. Można zatem dostrzec, że obrzęd koronacji był postrzegany jako bardzo bliski sakramentom lub wręcz jako sakrament. W tej modlitwie prosi się, aby działanie Chrystusa objęło całą osobę króla, przeniknęło do głębin jego serca (*cordis illius intima penetret*). Serce w tradycji biblijnej oznacza centrum osoby, miejsce podejmowania decyzji oraz poznawania. Pragnienie przeniknięcia do głębin serca jest formą prośby o całkowite przepełnienie duchem Bożym, zdolnością rozpoznawania tego, co prowadzi do zjednoczenia z Bogiem. Król jako stróż prawdy musi najpierw sam całkowicie zostać podporządkowany prawdzie. Z tego powodu w modlitwach położono tak wielki akcent na wewnętrzne uzdolnienie króla i jego przemianę za sprawą Bożego działania. Król w istocie ma się stać znakiem

⁷⁸ Tamże, fols. 31r.

– nośnikiem obecności Boga i Jego wartości. Ta wewnętrzna przemiana jest warunkiem uznania za godnego, by spełniła się obietnica, którą jest życie wieczne. Jest ona również konieczna do tego, aby władca szczęśliwie sprawował rządy w świecie doczesnym. Tylko wtedy król za przykładem Chrystusa i jako uczestnik jego życia będzie w stanie przeciwstawić się siłom duchowego zła i je pokonać. Należy zaznaczyć, że rytuał wskazuje na Krzyż Święty jako na źródło mocy. Zatem posłuszeństwo i doskonale oddanie się Bogu prowadzi do zwycięstwa – osiągnięcia życia, które nie ma końca.

*Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum, ut pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimeret, qui conteris bella et es propugnator in te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut praesentem famulum tuum N. in tua misericordia confidentem in praesenti regali sede benedicas eique protinus a desse digneris, et qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac ac eum, Domine, beatum et victorem de inimicis suis. Corona eum corona iustitiae et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in te credens tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet populumque a te commissum iuste regat, nullum ius insidiantibus malis in iniustitiam vertat. Accende, Domine, cor eius ad amorem gratiae tuae per hoc unctionis oleum, unde unxisti reges et prophetas, quatenus iustitiam diligens per tramitem iustitiae familiariter populum ducens post peracta et disposita in regali excellentia annorum curricula ad te pervenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum etc.*⁷⁹

Boże, który jesteś chwałą sprawiedliwych i miłosierdziem grzeszników, który posłałeś Syna swego, aby Najdroższą Krwią swoją odkupił rodzaj ludzki, Ty, który niszczysz wojny i jesteś obrońcą ufających Tobie i którego sądowi podlega władza wszystkich królestw, Ciebie pokornie prosimy, abys tego sługę twego N. pokładającego ufność w Twoim miłosierdziu pobłogosławił na tym tronie królewskim i raczył go nieustannie wspierać, a on, który pragnie doznawać mocy Twej obrony, niech stanie się potężniejszy od wszystkich wrogów. Uczyni i jego, Panie, szczęśliwym zwycięzcą nad nieprzyjaciółmi jego. Nałóż mu koronę sprawiedliwości i pobożności, aby z całego serca i całym umysłem w Ciebie wierząc, Tobie służył, bronił i wywyższał Twój święty Kościół oraz sprawiedliwie rządził ludem przez Ciebie [mu] powierzonym, a żadnego prawa niech nie obraca na nieprawość wskutek zasadzek złych [mocy]. Rozpal, Panie, serce jego ku miłości Twojej łaski przez namaszczenie tym olejem, którym namaszczałeś królów i proroków, aby miłując sprawiedliwość i prowadząc troskliwie lud wąską ścieżką sprawiedliwości, po tym jak lata jego upłyną na sprawowaniu znakomitych rządów królewskich, zasłużył na dojsie do Ciebie, przez Pana naszego Jezusa Chrystusa etc.

⁷⁹ Tamże, fols. 31r.

Modlitwę rozpoczyna inwokacja, która odsłania Boga jako nagradzającego cnotę i leczącego występnych. Bóg ofiarowuje samego siebie, aby podnieść ludzkość upadłą w zło. Unicestwia wojny i otacza opieką tych, którzy w Nim pokładają nadzieję. Jest również sędzią, którego władzy podlegają wszystkie królestwa (*sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas*). Przedstawienie Boga stanowi pośrednią charakterystykę władzy królewskiej. W takim charakterze król powinien sprawować sprawiedliwe rządy nad ludem, aby sprowadzić na drogę prawości tych, którzy z niej zeszli, nie oszczędzając siebie, tych zaś, którzy odznaczają się sprawiedliwością, winien otoczyć chwałą. Określenie – Bóg chwałą sprawiedliwych – można rozumieć, że sam Bóg jest nagrodą dla sprawiedliwych. W kontekście władzy królewskiej można rozumieć, że król winien włączać w grono swoich dostojników ludzi sprawiedliwych, w taki sposób, aby przebywanie w jego obecności było ich nagrodą. Modlitwa obejmuje również aspekt militarny. Zanoszone są prośby o zwiększenie potęgi króla, aby odnosił triumfy nad swymi nieprzyjaciółmi. Są nimi ci, którzy sprzeniewierzają się Bożemu porządkowi świata, jak zostało już powiedziane, a w tej modlitwie powtórzone. Życie zgodne z moralnością opartą na Bożym Prawie jest kryterium podziału na przyjaciół i nieprzyjaciół. Król wyposażony w „koronę sprawiedliwości i pobożności, całym sercem i umysłem wierząc w Boga, będzie Mu służył oraz bronił i wywyższał Święty Kościół Boży”. Modlitwa ta przypomina, że król sam winien przestrzegać prawa. Prosi się również, aby władca nie ulegał naciskom zewnętrznym, by zmieniać prawo Boże na niesprawiedliwość. Broniąc moralności, król będzie utwierdzał lud w Bożym Prawie, które ujęto jako „wąską ścieżkę sprawiedliwości”. Również ta modlitwa w swej końcowej fazie wyraża prośbę o wieczną nagrodę za wypełnienie tego zobowiązania w doczesności.

Prospice, omnipotens Deus, serenis optutibus hunc gloriosum regem N. et sicut benedixisti Abraham, Isaac et Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia cum omni plenitudine potentiae irrigare atque perfundere dignare, tribue ei de rore caeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiae potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendore quasi splendidissimo fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei, omnipotens Deus, ut sit fortissimus protector patriae et consolator ecclesiarum atque coenobiorum sanctorum maxima cum pietate munificentiae atque sit fortissimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes sitque suis inimicis satis terribilis prae maxima fortitudine regalis potentiae. Optimatibus quoque et praecelsis proceribus ac fidelibus sui regni sit magnificus et amabilis ac pius, ut ab omnibus timeatur et diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum et post gloriosa

*tempora atque felicia praesentis vitae gaudia aeterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse praestare dignetur, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen*⁸⁰.

Ogarnij, wszechmogący Boże, łaskawym wejrzeniem tego chwalebnego króla **N.** i jak pobłogosławiłeś Abrahama, Izaaka i Jakuba, tak też zechciej wylać na niego obfitą łaskę duchowego błogosławieństwa wraz z pełnią mocy i zechciej [go nią] przeniknąć, udziel mu z rosy nieba i z urodzaju ziemi obfitości zboża, wina i oliwy oraz obfitości wszelkich plonów ze szczodroblowości boskiego daru przez długie lata, aby za jego rządów kwitło zdrowie fizyczne w Ojczyźnie i niezmacony pokój w królestwie i chwalebna godność królewskiego pałacu jaśniała oczom wszystkich blaskiem królewskiej potęgi, niech świeci jak najjaśniej blaskiem na podobieństwo najjaśniejszej błyskawicy i niech będzie widać, że przenika go wielka światłość. Udziel mu, wszechmogący Boże, aby stał się najmężniejszym obrońcą Ojczyzny i pocieszycielem Kościołów oraz świętych wspólnot zakonnych, szczególnie odznaczając się bardzo troskliwą dobroczynnością oraz niech będzie najmężniejszym wśród królów, pogromcą wrogów dla ujarzmienia buntowników i pogańskich narodów, oraz niech okaże się wystarczająco groźny dla swoich nieprzyjaciół dzięki wielkiej sile władzy królewskiej. Wobec szlachty, dostojników dworskich oraz wiernych swego królestwa niech okazuje się wspaniały, godny miłości i sumienny, aby wszyscy go szanowali i miłowali. W przyszłości niech powstaną z jego lędźwi również królowie, którzy będą zdolni rządzić całym tym królestwem, a po czasach chwały i szczęścia tego życia zasłużą na posiadanie wiecznych radości w błogosławieństwie bez końca. Niech tego sam zechce udzielić Ten, który żyje i króluje na wieki wieków. Amen.

Prośba o pomyślność, obfitość plonów i zdrowie wskazują, że król winien troszczyć się również o dobra doczesne. Są one potrzebne, aby w królestwie panował pokój. Pod każdym względem państwo winno obfitować, a król jaśnieć wspaniałością. Powinien odznaczać się męstwem, aby bronić Ojczyzny. Król winien charakteryzować się też troskliwą dobroczynnością. Swoim wsparciem powinien obejmować wiernych oraz zakony, szczególnie zakony klauzurowe. Ponownie przypomina się, że do króla należy ujarzmianie buntowników oraz zwalczanie pogańskich obyczajów. Władca winien być tak potężny, aby jego sława powstrzymywała wrogów. Wśród szlachty, dostojników i wiernych winien wzbudzać szacunek i miłość przez sumiennność (*pius*) i znakomite działanie (*magnificus*). Modlitwę kończy prośba o potomstwo dla króla, które również będzie zdolne podjąć obowiązki władcy w taki sposób, by osiągnąć wieczną radość w niebie po chwalebnym królowaniu na ziemi.

⁸⁰ Tamże, fols. 31r–31v.

*Deus, rex regum et dominus dominantium, per quem reges regnant et legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum et praesta, ut famulus tuus, rex noster N., qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum et sanctorum actionum in conspectu tuo fulgeat et post temporalem vitam aeternam gloriam, quae temporis non habet finem, sine fine possideat, per Dominum etc.*⁸¹

Boże, Królu królów i Panie panujących, dzięki któremu królowie królują a prawodawcy ustanawiają prawa, racz łaskawie pobłogosławić te insygnia królewskie i spraw, aby sługa twój, król nasz N., który będzie je nosił, ozdobiony dobrymi obyczajami oraz świętymi uczynkami przed obliczem twoim jaśniał, a po doczesnym życiu wieczną chwałę, której czasem się nie mierzy, posiadał bez końca, przez Pana etc.

*Accipe pallium quattuor initiis formatum, per quod intelligas quattuor mundi partes divinae potestati esse subiectas nec quemquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de caelis*⁸².

Przyjmij płaszcz skrojony na kształt krzyża, przez który poznasz, że cztery strony świata poddane są boskiej władzy oraz że nikt nie może pomyślnie rządzić na ziemi, jeśli nie będzie mu udzielona władza z niebios.

Insygnia władzy królewskiej symbolizują dobre obyczaje i święte uczynki króla. Panujący przede wszystkim winien być ozdobiony szlachetnością. W ten sposób stanie się jaśniejącą ozdobą Boga i posiadzie wieczną chwałę bez końca. Płaszcz królewski zaś przypomina panującemu o tym, że sam Bóg powierzył mu sprawowanie rządów, dlatego winien wypełniać swój urząd jako poddany (*subiectus*) Bogu.

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus, licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae Dei ecclesiae divinitus ordinatum ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, et memor esto eius, de quo psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, ut in hoc per eandem vim aequitatis exerceas molemque iniquitatis potenter destruas. Et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas neque minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes exsecres ac disperdas, viduas atque pupillos clementer adiuves et defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus in hoc agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiaeque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris, in nomine eius

⁸¹ Tamże, fols. 31v.

⁸² Tamże.

*sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre et Filio et Spiritu Sancto, vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen*⁸³.

Przyjmij miecz wzięty z ołtarza naszymi rękami, choć niegodnymi, to jednak urzędem i autorytetem świętych apostołów uświęcony, przyznany tobie zgodnie z przywilejem królewskim i za naszym urzędowym błogosławieństwem z woli Bożej przydzielony dla obrony świętego Kościoła Bożego w celu karania złoczyńców, zaś nagradzania ludzi dobrych, a pamiętaj o nim, ponieważ psalmista o nim prorokował mówiąc: „Przypasz swój miecz do biodra twego, mocarzu”⁸⁴, abyś działał tą samą mocą sprawiedliwości i z mocą kruszył pokłady nieprawości. Abyś też walczył za święty Kościół Boży i jego wiernych oraz ich bronił; abyś błędzących w wierze w nie mniejszym stopniu niż wrogów chrześcijańskiego imienia obkładał klątwą i rozpraszał; abyś wdowy i sieroty łaskawie wspomagał i bronił; abyś to, co opuszczone odnawiał, a odnowione zachowywał; abyś mścił niesprawiedliwości, umacniał to, co dobrze urządzone; abyś czyniąc to jako mąż chwalebny triumfem cnót i znakomity wykonawca sprawiedliwości zasłużył na królowanie bez końca w imieniu Tego, którego obraz nosisz, na królowanie ze Zbawicielem świata, który z Bogiem Ojcem i Synem, i Duchem Świętym żyje i króluje jako Bóg przez wszystkie wieki wieków. Amen⁸⁵.

*Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et attende, quod sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna*⁸⁶.

Przypasz swój miecz do biodra, mocarzu, i zważ na to, że święci nie mieczem, lecz przez wiarę zwyciężali królestwa.

Miecz, który jest symbolem władzy sądzenia, wzięty zostaje z ołtarza, aby przypominać królowi, że swoją władzę sprawuje w imieniu Boga. Zwraca się uwagę, że uświęcenie tego miecza dokonało się na mocy urzędu i autorytetu świętych apostołów, których biskupi są następcami. W ten sposób ukazana została zależność władzy świeckiej od duchownej, która reprezentuje Boga. Ukazano przez to, że nikt nie może sam objąć państwa, lecz musi zostać na urząd wprowadzony. Władza wraz z przysługującymi jej środkami przymusu ustanowiona jest dla obrony świętej wiary, by karać złoczyńców, a dobrych nagradzać. Król nie tylko ma karać złoczyńców, lecz także zwalczać wszelkie pokłady zła. Król winien zatem dbać

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Ps 44, 4.

⁸⁵ Gwagnin, włączając osobę Syna, błędnie rozwija konkluzję modlitwy, która w pontyfikale krakowskim kończy się na słowach „cum Patre etc.”

⁸⁶ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 31v.

o to, aby w zarodku tłumić wszelkie zło. Nie może pozwolić na rozwój wrogich wierze doktryn. W kwestiach społecznych winien otaczać opieką sieroty i wdowy. Pod tym obrazem kryją się wszyscy ci, którzy pozbawieni są jakiegokolwiek opieki. Król zatem swoją potęgą i wsparciem winien objąć ludzi bezbronnych. Wszystko co opuszczone król winien przywrócić do świetności, a odnowione zachowywać. Władca najpierw sam powinien osiągnąć doskonałość szczególnie pod względem moralnym. Choć powierzony zostaje królowi miecz i związana z nim misja, to jednak przypomina się, że zwycięstwo zdobywa się przez wiarę (oddanie Bogu), a nie przez siłę. Ozdobiony cnotami król, wypełniając sprawiedliwość zasłuży na udział w wiecznej chwale Chrystusa, którego obraz w sobie nosi. Bycie jego wizerunkiem jest dla króla zobowiązaniem, by naśladował Zbawiciela we wszystkich swoich działaniach⁸⁷.

*Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, quam sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis intelligas significare, et per hanc te participem ministerii nostri non ignores ita, ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, ita et tu contra omnes adversitates ecclesiae Christi defensor assistas regni tibi a Deo dati et per officium nostrae benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum regimini tuo commissi, utilis exsecutor perspicuusque regnator semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et praemio sempiternae felicitatis coronatus cum redemptore et salvatore nostro Iesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris, qui vivit et imperat Deus cum Patre et Spiritu Sancto in saecula saeculorum*⁸⁸.

Przyjmij koronę królewską, która choć przez niegodne, jednak biskupie dłonie na twoją głowę jest nakładana, w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego, a winienes zrozumieć, że jest ona znakiem chwały i czci płynącej ze świętości oraz znakiem czynów męstwa, abys też z całą pewnością wiedział, że przez nią masz udział w naszej posłudze, podobnie jak wiadomo, że my jesteśmy pasterzami i kierownikami dusz w sprawach wewnętrznych, tak i ty winienes stawać jako obrońca we wszystkich przeciwnościach zagrażających Kościołowi Chrystusowemu oraz królestwu danemu ci przez Boga a powierzonemu twemu władaniu przez nasze urzędowe błogosławieństwo mocą apostołów i wszystkich świętych, winienes zawsze okazywać się skutecznym stróżem prawa oraz baczny rządcą, abys zaznał chwały bez końca pomiędzy sławnymi atletami ozdobiony klejnotami cnót i uwieńczony nagrodą wiecznej szczęśliwości wraz z Odkupicielem i Zbawicielem naszym Jezusem Chrystusem,

⁸⁷ Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 52.

⁸⁸ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 31v.

którego, jak wierzymy, imię i urząd nosisz; który żyje i panuje jako Bóg z Ojcem i Duchem Świętym na wieki wieków.

Rytuał zwraca uwagę, że korona królewska symbolizuje chwałę i cześć płynącą ze świętości. Powraca motyw królewskiej troski o własną doskonałość i zjednoczenie z Bogiem. Ze względu na te wartości, król cieszy się chwałą i godzien jest czci. Korona ma również przypominać królowi – obrońcy Kościoła Chrystusowego i królestwa – o jego udziale w posłudze biskupów. W ten sposób ponownie zwraca się uwagę, że król nie tylko ma bronić królestwa i Kościoła przed zagrożeniem fizycznym, lecz również przed fałszywymi naukami. Swoje zadanie winien wypełniać zgodnie z Bożym Prawem, ponieważ w sobie nosi imię i urząd Zbawiciela, który przyszedł, by dać świadectwo prawdzie.

Accipe virgam virtutis atque veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, tertere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos et relevare humiles, et aperiat tibi ostium Iesus Christus, Dominus noster, qui de semetipso ait: Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sitque tibi auctor, qui eduxit vinctum de domo carceris, sedentem in tenebris et umbra mortis, ut in omnibus sequi eum merearis, de quo David propheta cecinit: Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi, virga aequitatis, virga regni tui, et imitando ipsum diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tuus ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exsultationis prae participibus suis Iesum Christum, Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat Deus in saecula saeculorum⁸⁹.

Przyjmij berło cnoty i prawdy, które da ci poznać, że masz obowiązek okazywać łagodność pobożnym, budzić grozę wśród występnych, błędzącym wskazywać drogę, wyciągnąć rękę do upadających, rozpraszać pysznych a wywyższać pokornych, a bramę niech ci otworzy Jezus Chrystus, Pan nasz, który o sobie samym mówi: „Ja jestem bramą, jeśli kto przeze mnie wejdzie, będzie zbawiony”; który jest kluczem Dawida i berłem domu Izraela; który otwiera, a nikt nie może zamknąć, który zamyka, a nikt nie może otworzyć; On, który wyprowadził z lochu więźnia siedzącego w ciemnościach i cieniu śmierci, niech będzie dla ciebie wzorem, abyś zasłużył, by podążać za Nim we wszystkim. O nim śpiewał prorok Dawid: „Tron Twój, Boże, na wiek wieków, berło sprawiedliwości, berłem Twego królestwa”, a ty naśladując Jego samego „miłuj sprawiedliwość i w nienawiści miej nieprawość, ponieważ dlatego namaścił ciebie Bóg, Bóg twój” na wzór Tego, którego namaścił przed wiekami

⁸⁹ Tamże, fols. 32r.

„olejem radości hojniej niż jego towarzyszy”⁹⁰ Jezusa Chrystusa, Pana naszego, który z Nim żyje i króluje jako Bóg na wieki wieków.

Ponownie wymienia się obowiązki króla. Na pierwszy plan wychodzi wychowawczy charakter władzy. Król winien wskazywać drogę tym, którzy błędzą, podtrzymać upadających. Pobożnych traktować łagodnie, a swoją powagą i mocą budzić grozę wśród występnych. Można zatem wnioskować, że król ma być surowy wobec tych, którzy wykazują złą wolę, wobec przewrotnych. Tym zaś, którzy na skutek słabości postępują niewłaściwie, winien pomagać powrócić na drogę prawości. We wszelkim postępowaniu król powinien wzorować się na Chrystusie, Synu Bożym, władca jest bowiem odbiciem Syna jako namaszczonego. Z tego powodu sam wprawdzie winien miłować sprawiedliwość i mieć w nienawiści wszelką nieprawość.

*Sede et retine a modo locum tibi a Deo delegatum per auctoritatem omnipotentis Dei et per praesentem traditionem nostram omnium scilicet episcoporum ceterorumque Dei servorum et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicias, tanto ei potentiores in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet et in regno aeterno secum regnare faciat Iesus Christus, Dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum*⁹¹.

Zasiądź i odtąd zajmuj miejsce przygotowane ci od strony Boga⁹² na mocy postanowienia wszechmogącego Boga i naszego obecnego przekazania, czyli biskupów oraz pozostałych sług Bożych, a o ile widzisz, że duchowieństwo znajduje się bliżej świętych ołtarzy, o tyle pamiętaj okazywać mu większą cześć w stosownych miejscach, aby Pośrednik między Bogiem i ludźmi utwierdził ciebie jako pośrednika między duchowieństwem i ludem na tym tronie królewskim, a w królestwie wiecznym dał ci królować razem z sobą Jezus Chrystus, Pan nasz, Król królów i Pan panujących, który z Ojcem i Duchem Świętym żyje i króluje jako Bóg przez wszystkie wieki wieków.

Pod koniec obrzędu król zostaje wprowadzony na tron. Zastanawiająca jest analogia, wedle której król staje się pośrednikiem między duchowieństwem a ludem, tak jak Chrystus między Bogiem a ludźmi⁹³. To porównanie należałoby rozumieć

⁹⁰ Cytat pochodzi z Ps 44 (45).

⁹¹ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 32r.

⁹² Oznacza to, że król zajmuje miejsce bliżej ołtarza.

⁹³ Fakt, że król jako Chrystus podejmował pokutę za grzechy powierzonego mu ludu, znany był w średniowieczu. O praktyce pokutnej Bolesława Chrobrego, zob. Z. Dalewski, *Sakralność...*, s. 52–53.

tak, że król odpowiedzialny jest za wprowadzanie wśród ludu porządku moralnego przekazywanego przez duchownych, zaś duchownym powinien przedstawiać troski i potrzeby oraz przekazywać ofiary ludu jako jego reprezentant. Warto zwrócić uwagę, że cześć należy się tym, którzy są bliżej Boga. Jest to z jednej strony zachęta do postępowania zgodnego z wolą Bożą, z drugiej zaś zobowiązanie do uhonorowania tych, którzy służą Bogu.

Następuje hymn *Te Deum laudamus* („Ciebie Boga wysławiamy”), który zakończony jest wezwaniem *Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua*. [Odpowiedź:] *Iustitia et iudicium praeparatio sedis tuae*. (Niech będzie utwierdzona władza twoja i niech będzie wywyższona twoja prawica. Sądy sprawiedliwe przygotowaniem stolicy twojej)). Przy końcu obrzędu następuje przypomnienie, że u podstaw władzy królewskiej winny znajdować się wyroki oparte o sprawiedliwość. W ten sposób król dozna wywyższenia, a jego władza zostanie utwierdzona.

*Deus, qui victrices Moysi manus in oratione firmasti, qui quamvis aetate languesceret, infatigabili sanctitate pugnabat, ut dum Amalech iniquus vincitur, dum profanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis hereditati tuae possessio copiosa serviret, opus manuum tuarum a pia nostrae orationis exauditione confirma; habemus et nos apud te, sancte Pater, Dominum salvatorem, qui pro nobis manus suas extendit in cruce, per quem etiam precamur altissime, ut tua potentia suffragante universorum hostium frangatur impietas populusque tuus cessante formidine te solum timere condiscat, per eundem Christum, Dominum nostrum*⁹⁴.

Boże, który umocniłeś zwycięskie dłonie Mojżesza w modlitwie. On chociaż osłabiony wiekiem, walczył niezmordowanie świętością, aby dzięki temu, że wrogi Amalek był zwyciężany, a pogański lud brany w niewolę, dziedzictwo Twoje cieszyło się obfitością posiadania po wypłenieniu obcych narodów. [Ty zatem] dzieło rąk Twoich utwierdź przez wysłuchanie naszej pobożnej modlitwy; i my mamy u Ciebie, Ojczyście Święty, Pana Zbawiciela, który w naszej obronie wyciąga swoje ręce na Krzyżu, przez którego również zanosimy modły, Najwyższy, aby za wsparciem Twej potęgi złamana została bezbożność wszystkich wrogów, a lud Twój, stając się wolnym od trwogi, uczył się bojaźni jedynie względem Ciebie, przez tegoż Chrystusa, Pana naszego.

Przywołany został obraz Mojżesza, który przez modlitwę przyniósł swojemu ludowi zwycięstwo w walce. Z jednej strony modlitwa ta przypomina królowi o konieczności orędowania za powierzonym mu ludem, aby król zdołał pogromić wszystkich nieprzyjaciół Chrystusa. Z drugiej strony jest zachętą skierowaną do króla, aby otaczał troską wszystkich, którzy poświęcają się modlitwie, ponieważ

⁹⁴ A. Gwagnin, dz. cyt., fols. 32r.

w ten sposób przyczyniają się do pomyślności królestwa. Szczególnie zwraca się uwagę na Ofiarę Syna Bożego, która ponawiana i uobecniana jest na każdym ołtarzu. Można zatem wnioskować, że król winien troszczyć się o kult, szczególnie o sprawowanie sakramentów świętych. W ten sposób umocniony będzie mógł pokonać wszelką bezbożność oraz wzrastać w bojaźni Bożej. Król winien również dbać o to, aby jego poddani wzrastali w miłości Boga, w bojaźni Bożej.

*Deus inenarrabilis, auctor mundi, conditor generis humani, confirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchae nostri Abrahae, praelegisti regem saeculis profuturum, tu praesentem insignem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta et in solium regni firma, stabilitate connecte, visita eum per interventum omnium sanctorum, sicut visitasti Moysem in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo et illa eum promissione et siderea benedictione ac sapientiae tuae rore perfundere digneris, quam beatus David in psalterio, Salomon, filius eius, te remunerante percepit de caelo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adversis galea, in prosperis sapientia, in protectione clipeus sempiternus, et praesta, ut gentes illi teneant fidem, procures atque optimates sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant a cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem et ita populus iste pullulet coalitus benedictione Trinitatis, ut semper maneant tripudiantes, armis gaudentes et in pace victores, per Christum, Dominum nostrum. Amen*⁹⁵.

Boże niewypowiedziany, Twórco świata, Założycielu rodzaju ludzkiego, Utwierdzieliu królestwa, który z lędźwi Twego wiernego przyjaciela, patriarchy naszego Abrahama, wybrałeś przyszłego króla wieków, Ty obecnego tu ozdobionego insygniami króla z jego wojskiem przez wstawiennictwo wszystkich świętych napełnij obfitym błogosławieństwem i utwierdź na tronie królestwa, opasz go stałością, nawiedź go przez wstawiennictwo wszystkich świętych, jak nawiedziłeś Mojżesza w krzewie, Jozuego w obozie, Gedeona na polu, Samuela wzrastającego w świątyni i w nim zechciej spełnić tamtą obietnicę i niebiańskie błogosławieństwo oraz zechciej napoić go rosą Twej mądrości, którą błogosławiony Dawid otrzymał w psalterzu, a Salomon, syn jego, z Twojej hojności otrzymał z nieba. Bądź dla niego zbroją przeciw nieprzyjacielskim zastępom, w przeciwnościach hełmem, w pomyślności mądrością, w potrzebie obrony ustawiczną tarczą, i spraw, aby ludy dochowywały mu wierności, aby jego szlachetni dostojnicy cieszyli się pokojem, cenili miłosierdzie, powstrzymywali się od chciwości, mówili to, co sprawiedliwe, strzegli prawdy, a przez to lud ten cieszył się płodnością, zażywając błogosławieństwa Trójcy, tak aby zawsze trwała w nich radość, chlubil się siłą oręża i jako zwycięzcy cieszyli się pokojem, przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

⁹⁵ Tamże, fols. 32r–32v.

Obrzęd kończy modlitwa o potomstwo, które w przyszłości zasiądzie na tronie. Wyrażono to w przywołaniu obietnicy danej Abrahamowi. W modlitwie prosi się także, aby Bóg, źródło wszelkiego istnienia (*autor mundi*), wypełnił swoim błogosławieństwem nie tylko króla, ale także jego dwór i powierzony mu lud, aby panowały szlachetne obyczaje, by dochowywano królowi wierności, by ceniono miłosierdzie i powstrzymywano się od chciwości, aby dostojnicy strzegli prawdy i mówili to, co sprawiedliwe. Dzięki temu lud będzie rozwijał się i pomnażał. Wśród prośb można znaleźć jeszcze tę o potęgę oręża, aby król, dostojnicy i podległy lud nigdy nie ulegli wrogom, lecz jako zwycięscy cieszyli się pokojem. Prośby zanoszone są również za króla, aby odznaczał się stałością i mądrością. Warto zwrócić uwagę na prośbę o wstawiennictwo świętych, dzięki któremu sam Bóg będzie działał. Król zatem winien zawierzać siebie i królestwo opiece świętych.

Zakończenie

Stwierdzić można, że z punktu widzenia pewnej praktyki liturgicznej oraz treści modlitw obrzęd koronacji królewskiej traktowany był jako sakrament, czyli czynność wywołująca egzystencjalną zmianę – król stawał się wizerunkiem samego Chrystusa – Króla i Sługi. Podkreślić należy, że do Soboru Trydenckiego (1545–1563) liczba sakramentów świętych nie została jeszcze dogmatycznie określona. Wyrażone w modlitwach treści uświadamiają, że w osobie króla poddani winni odkrywać przybycie samego Boga; że król nosi obraz Boga; że król nosi imię i urząd Chrystusa; że Chrystus wraz z królem żyje i króluje; że król jest pośrednikiem na wzór Chrystusa, skłaniają do uznania, że obrzęd koronacji traktowano wręcz jako sakrament. Obrzędy i modlitwy wskazują, że król ma udział w naturze i misji Chrystusa. Ponadto prośba, aby sam Chrystus działał przez ten obrzęd, jest nawiązaniem do sakramentów. Nie rozstrzygając jednoznacznie o sakramentalnym charakterze obrzędu (dającego królowi rzeczywiste uczestnictwo w naturze Chrystusa Króla), należy powiedzieć, że król we wszystkich swoich działaniach miał wzorować się na Bogu i być Jego obrazem. Obrzęd przedstawia ideał władcy, który w pierwszym rzędzie odpowiedzialny jest za rozeznawanie, wprowadzenie i strzeżenie Prawa Bożego. Król, choć sprawuje najwyższą władzę w doczesności, sam podlega boskiej władzy. Król nie jest ponad prawem, ale jako pierwszy winien być przykładem cnót i wypełniania prawa stanowionego, które winno odzwierciedlać Boży porządek. Konsekwencją tego jest zobowiązanie króla do obrony wiary katolickiej, która jest formą boskiej prawdy. Z tego względu król winien troszczyć się o kult oraz wspierać i bronić Kościoła. Król nie tylko zobowiązany jest do troski o dobro moralne i duchowy (w tym także humanistyczny rozwój społeczeństwa, lecz również powinien dbać o dobrobyt powierzono mu królestwa. Teologia obrzędu pozwala wysunąć wniosek, że władza ustanowiona jest dla

zachowania Bożego porządku w społeczności. Do królewskich obowiązków należy dbanie o stan moralny społeczeństwa, którego ideał wyznaczają normy Prawa Bożego.

Badania struktury obrzędu wiodą do wniosku, że kronika Gwagnina zawiera opis obrzędu wzorowanego na pontyfikale rzymskim. Dlatego też struktura obrzędu przekazana przez Gwagnina stawia przed badaczem wyzwanie do poszukiwania ceremoniału – księgi, z której korzystano przy koronacji przez niego opisanej. Różnice wobec pontyfikału przechowywanego w Kapitułe Krakowskiej są istotne. Znaczące podobieństwo wobec pontyfikału rzymskiego, który wówczas jeszcze nie był powszechnie obowiązującym w Kościele katolickim, pozwala wysunąć uzasadnioną hipotezę, że wzorowanie się na księgach używanych w Rzymie z dodaniem lokalnych modlitw było wyrazem tego, że Korona starała się zachować jedność ze Stolicą Apostolską w czasie zamętu wywołanego przez ruch protestancki.

Bibliografia

Źródła

- Acta selecta caeremonialia Sanctae Romanae Ecclesiae*, red. J.B. Gatticus, t. 1, Barbiellini, Roma 1753.
- Benedictiones episcopales*, München, Bayerische Staatsbibliothek, MS Clm 6430, <https://iiif.biblissima.fr/collections/manifest/6e48cd6786cb518f4950ede42d5a642f226053fa> [dostęp: 20.01.2025].
- Durand Guillaume, *Pontificale*, München, Bayerische Staatsbibliothek, MS Clm 10073, <https://iiif.biblissima.fr/collections/manifest/97318328bb9c4dc263c1f9b993e23838a86a259a> [dostęp: 20.01.2025].
- English Coronation Records*, red. L.G. Wickham Legg, A. Constable & Co. Ltd., Westminster 1901.
- Gregorius, *Regula pastoralis*, Reims, Bibliothèque municipale, MS 328, <https://iiif.biblissima.fr/collections/manifest/b619edd9ccb4e2bb8b24407cad3660ded2ef688c> [dostęp: 20.01.2025].
- Hittorpius Melchior, *De divinis catholicae ecclesiae officiis*, Parisiis 1610.
- Il „Pontificalis liber” di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485)*, Edizione anastatica, Introduzione e Appendice a cura di M. Sodi, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006.
- Le Liber censuum de l'Église romaine*, red. P. Fabre, L. Duchesne, t. 1, Fontemoing et Cie, Éditeurs, Paryż 1910.
- Liber pontificalis Erasmi Ciołek*, Kraków, Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka Książąt Czartoryskich, MS 1212 IV.

- Malesevic Filip, *Reframing Roman Liturgy. A Critical Edition of Onofrio Panvinio's »Vetusti aliquot rituales libri«*, Peter Lang, Bern–Berlin–Bruxelles–New York–Oxford 2022. <https://doi.org/10.3726/b19297>
- Martène Edmond, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, t. 2, J.B. de La Bry, Antverpia 1736.
- Ordines Coronationis Franciae*, red. R.A. Jackson, t. 1–2, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1995.
- Ordo Coronandi Regis Poloniae*, red. S. Kutrzeba, Akademia Umiejętności, Kraków 1910.
- Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, MS Vat. lat. 8486.
- Waitz G., *Die Formeln der Deutschen Königs – und der Römischen Kaiser-Krönung vom zehnten bis zum zwölften Jahrhundert*, Dieterichsche Buchhandlung, Göttingen 1872.

Opracowania i literatura pomocnicza

- Bouman Cornelius Adrianus, *Sacring and Crowning. The Development of the Latin Ritual for the Anointing of Kings and the Coronation of an Emperor before the Eleventh Century*, Wolters, Groningen 1957.
- Brzozowska Ała, *Humanistyczna ideologia władzy w mowach politycznych i dekoracji malarzkiej Pontyfikału biskupa płockiego Erazma Ciołka (Ms. Czart. 1212 IV)*, [w:] *Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie*, t. 5, red. K. Płonka-Bałus, Kraków 2012, s. 27–56.
- Dalewski Zbigniew, *Ceremoniał koronacyjny królów polskich w XV i początkach XVI wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 1995, t. 3–4, s. 37–60.
- Dalewski Zbigniew, *Przeszłość zrytualizowana: tradycja królewskich koronacji*, [w:] *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 2, red. H. Manikowska, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2018, s. 29–57.
- Dalewski Zbigniew, *Sakralność władzy królewskiej pierwszych Piastów*, „Historia Slavorum Occidentis” 2017, t. 3, s. 43–57. <https://doi.org/10.15804/hso170303>
- Dokumenty Soborów Powszechnych*, red. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM, Kraków 2007.
- Fagerberg David W., *Theologia prima. Czym jest teologia liturgiczna*, przekł. L. Bigaj, Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny, Kraków 2018.
- Ferdek Bogdan, *Wzajemna relacja między lex orandi a lex credendi*, „Studia Salvatoriana Polonica” 2012, nr 6, s. 45–60.
- Gwagnin Aleksander, *Sarmatiae Europae descriptio*, Bernardus Albinus, Spira 1581.
- Link Mariusz, *Znaczenie i historia sentencji »lex orandi, lex credendi«*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, nr 10, s. 241–248.
- Małłek Janusz, *Rozwój reformacji na Pomorzu*, „Gdański Rocznik Ewangelicki” 2007, t. 1, s. 65–76.

- Pałęcki Waldemar, *Potrydencka liturgia koronacyjna króla i królowej według Pontificale Romanum z 1595–1596 roku*, „Roczniki Teologiczne” 2007, t. 54, z. 8, s. 231–255.
- Polkowski Ignacy, *Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej*. Cz. 1, *Kodexa rękopiśmienne 1–228*, Akademia Umiejętności, Kraków 1884.
- Słoma Ireneusz, *Misterium Najświętszego Serca Pana Jezusa w ujęciu teologii liturgicznej*, KUL 2017 (rozprawa doktorska).
- Sobieski Wacław, *Król czy tyran. Idee rokoszowe a różnowiercy za czasów Zygmunta Augusta*, „Reformacja w Polsce” 1926, R. 4.
- Sobór Watykański I, Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej *Dei Filius* [w:] *Acta Sanctae Sedis*, t. 5 (1869–1870), s. 481–493.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* [w:] *Acta Apostolicae Sedis*, 58 (1966), s. 817–836.
- Staraniem najwyższych biskupów. Księgi liturgiczne Kościoła oraz ich dokumenty zatwierdzające wydane przez Stolicę Apostolską*, red. P. Milcarek, Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2022.
- Synopsis Theologiae Dogmaticae ad mentem s. Thomae Aquinatis hodiernis moribus accommodata*, red. Ad. Tanquerey, t. 1 – *Synopsis Theologiae Dogmaticae Fundamentalis*, Desclée et Socii, Parisiis–Tornaci–Romae 1927.
- Teologia liturgiczna. W poszukiwaniu syntezy w teologii*, red. B. Migut, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013.
- The Cambridge Handbooks of Liturgy Study. Coronation rites*, red. R.M. Woolley, H.B. Swete, J.H. Srawley, Cambridge University Press, Cambridge 1915.

Ks. Orfeusz Malesa, przygotowuje rozprawę doktorską pt. *Obraz człowieka w modlitwach propriów Missale Romanum Jana XXIII oraz Missale Romanum Pawła VI*. Bada księgi liturgiczne związane z tzw. liturgią trydencką. W obrębie jego zainteresowań jest również zagadnienie możliwości realnego dialogu z islamem, które niejednokrotnie opracowywał: referat *Theologically fundamental aspect of Christians' martyrdom in Islamic countries based on reports prepared by »Aid to the Church in Need« organisation titled »Persecuted and forgotten«* wygłoszony podczas Summer School 'Christians and their religious freedom' (2019); *Możliwość realnego dialogu chrześcijaństwa z islamem w perspektywie spotkania kultur oraz doświadczenia prześladowań na kanwie raportów pt. „Prześladowani i Zapomniani” organizacji Pomoc Kościołowi w Potrzebie* (2019).